ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА ДЛЯ СУАЙЧЫННІКАЎ ЗА МЕЖАМІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

Голас Радзімы

№ 11 (2465) 14 сакавіка 1996 г.

Выдаецца з 1955 г. Цана 1000 рублёў.

ДА СТАГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ КАНДРАТА КРАПІВЫ

Сваім жыццём і творчасцю Кандрат Крапіва збудаваў сабе Браму неўміручасці. І не толькі сабе, але і свайму народу, сваёй краіне, праславіўшы іх неўміручым талентам драматурга, паэта, празаіка, вучонага.

НА ЗДЫМКУ: у Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры ў час адкрыцця выставы "Кандрат Крапіва -- вядомы і невядомы" выступае Янка БРЫЛЬ.

Фота Віктара СТАВЕРА.

(Матэрыялы, прысвечаныя 100-гадоваму юбілею Кандрата Крапівы, і яго творы змешчаны на 6-й--7-й стар.).

ЖЫЦЦЁ, ЯК ЯНО ЁСЦЬ

ІНТЭРНАЦКІЯ ПАКУТЫ

Нездарма кажуць: няма нічога больш пастаяннага, чым часовае. Прынамсі, у нашай краіне. Прыкладаў таму безліч. Пачынаючы ад мастоў і заканчваючы заканадаўчымі актамі. І ў гэтым шэрагу -- рабочыя інтэрнаты.

Так ужо склалася, што на працягу усіх гадоў савецкай улады жыллёвая праблема заставалася адной з найбольш вострых і набалелых. Як вядома, тады кватэры грамадзяне атрымлівалі ад дзяржавы бясплатна, і, хаця будаўніцтва вялося немалое, чэргі раслі і раслі. Магчыма, сярод іншага прычынай быў той велізарны людскі прыток з вёсак, які стаў набіраць моц, калі сялянам выдалі пашпарты і дазволілі свабодна рухацца па краіне ў пошуках працы. Пасля ўсіх выпрабаванняў, што зведаў вясковы люд, лепшую будучыню для сваіх дзяцей калгасна-саўгасныя бацькі бачылі толькі ў горадзе, куды і выпраўлялі дачок і сыноў адразу пасля атрымання школьнага атэстата або і таго раней. Горад, у сваю чаргу, не адмаўляўся ад дадатковых працоўных рэсурсаў: усе шыльды і слупы былі абвешаны аб'явамі -- "патрабуюцца"... А каб новаспечаным токарам, слесарам і ткачыхам было дзе прысланіць галаву, прадпрыемствы будавалі для іх часовае жытло -- заводскія інтэрнаты, бо, зразумела, на асобную кватэру адразу прэтэндаваць не даводзілася.

Між іншым, ложак у інтэрнацкім пакоі таксама ўспрымаўся не так ужо дрэнна: не трэба было мыкацца па прыватных кватэрах ці выпрошваць кут у сваякоў, якія звычайна і самі не шыкавалі. Дарэчы, "прыватная кватэра" -- гучала тады занадта моцна. На справе гэта быў маленькі пакойчык ці толькі спальнае месца, якія здавалі квартарантам гаспадары, каб мець лішні рубель. Прычым, часцей за ўсё неабходныя "камунальныя зручнасці" былі далёка не зручнымі і часам знаходзіліся на двары. Да таго ж, нягледзячы на немалую плату за пражыванне, трэба было яшчэ патрапіць гаспадарам, з якімі даводзілася існаваць побач, не раздражняць іх, выконваць шэраг умоў: святло не паліць, тэлевізар не ўключай, гасцей не запрашай і г.д.

(Заканчэнне на 3-й стар.).

У кожнага чалавека павінен быць свой дом. Калі ж "крэпасць" так і застаецца толькі прытулкам, адбываецца не проста жыццёвая драма, але сапраўдная трагедыя.

(Фотарэпартаж пра жыццё ў заводскіх інтэрнатах змешчаны на 3-й стар.).

ПАМЯЦЬ

ЛЮТА-ВОГНЕННЫ МЕСЯЦ АСВЕЙШЧЫНЫ

Дваццаць гадоў назад я атрымаў першы ліст ад былога малалетняга вязня Саласпілскага канцлагера. Ім быў ураджэнец Асвейшчыны Эдуард Абуховіч. За гэты немалы час назапашана тысячы сведчанняў, дакументаў пра яшчэ адну нашую генацыдную катастрофу, нацыянальнае бедства -- на працягу двух гадоў бесперапыннае татальнае вынішчэнне Асвейскага краю ў ходзе другой сусветнай вайны. Мог бы назваць тыя 43-ці, 44-ты гады гадамі Вялікай Айчыннай. Але насельнікі паўночна-заходняга Падзвіння ўсмяртоўваліся ў сваіх вогненных вёсках не падчас змагарнага баявога супрацьстаяння, а ў выніку карных экспедыцый армейскіх і паліцэйскіх батальёнаў нямецка-фашысцкіх захопнікаў і іх памагатых. Зусім не рыцарская помста тэўтонаў абрушылася на ўвесь названы пазней Брацкі партызанскі край. І калі партызаны выслізвалі з танкава-авіяцыйнага наслання, то ахвярамі жудасных расправ станавіліся іх карміцельцы, праваднікі, абагрэўцы. Усё жывое вынішчалася толькі дзеля стварэння "санітарных зонаў", беспрытульнай прасторы.

Мае дзве кнігі -- "Браніслава", "Освейская трагедия", укладзены мною зборнік "Дзеці вайны" і расказваюць пра лёс ацалелых асвейцаў, пра ратаваных маленькіх вязняў Саласпілса жыхарамі Латвіі. Змаганне за жыццё ішло побач са змаганнем за чысціню душы, высакароднасць. Відаць, ніколі не забыць мне адно горкае прызнанне гаротніцы-жанчыны: "З такімі меркамі духоўнасці, як сёння, мы ў тым сатанінскім пекле не выжылі б. Тады нас ратавалі міласэрнасць, спачуванне, лагода, узаемавыручка..."

Колькі ўжо лёсавых выпрабаванняў выпала на долю беларускага народа. За якія грахі кожная кара? І яшчэ адна смерць у растэрміноўку -- вывяржэнне чарнобыльскага Везувія. Божа, калі здымеш з нас памарачэнне? Калі згуртуемся, пачуем сябе народам, нацыяй, а не насельніцтвам, у якога ад беспрасветнасці і мову адняло?

НА ЗДЫМКУ: помнік ахвярам карных экспедыцый, г. Верхнядзвінск.

Фота Сяргея ПАНІЗЬНІКА.

(Заканчэнне на 8-й стар.).

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

МІЖНАРОДНЫ СХОД

ПРАВАСЛАЎЕ ЯК СІМВАЛ АДЗІНСТВА

У першую нядзелю Вялікага поста, 3 сакавіка, які адзначаны ў царкоўным календары як свята трыумфу праваслаўя, у Свята-Духавым кафедральным саборы Мінска аб умацаванні веры і набожнасці маліліся ўдзельнікі міжнароднай канферэнцыі "Ідэі адзінства праваслаўных народаў у кантэксце сучаснай эпохі". Літургію правёў Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт, Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі ў саслужэнні архірэяў. Так пачаўся двухтыднёвы форум парламентарыяў праваслаўнага веравызнання з краін Еўропы, Закаўказзя і Азіі.

Мінская канферэнцыя, арганізатарам якой выступіў Фонд адзінства праваслаўных народаў, стала чарговай рабочай сустрэчай у рамках дзейнасці Еўрапейскай міжпарламенцкай асамблеі праваслаўя. Галоўныя тэмы дыскусій на ёй -- праблемы заканадаўчага, навуковага і міжканфесіянальнага супрацоўніцтва дзяржаў і народаў Еўразійскага кантынента.

Удзельнікаў форуму, якія затым сабраліся ў Рэспубліканскім культурна-асветным цэнтры, цёпла вітаў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка. "Сёння праваслаўе, -- сказаў ён, -- галоўная аб'яднальная сіла ва Усходняй Еўропе. Гэта та гістарычная аснова, з якой краіны рэгіёна могуць дастойна ўвайсці ў састаў агульнаеўрапейскага дома і паступальна развіваць свае адносіны з іншымі сусветнымі культурамі".

Кіраўнік дзяржавы адзначыў далей, што, прапаведуючы хрысціянскія ідэі гуманізму, праваслаўе маральна загартоўвае людзей, дапамагае ім пераадольваць цяжкасці. "Асабліва актуальныя цяпер, -- заключыў Прэзідэнт, -- аб'яднальныя намаганні праваслаўя. Толькі разам нашы народы здольны прыйсці да працвітання".

Прывітанне міжнароднаму форуму праваслаўных парламентарыяў з пажаданнем паспяховай работы ад патрыярха Маскоўскага і ўсяе Русі Аляксія II зачытаў удзельнікам прадстаяцель Беларускай праваслаўнай царквы Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт.

Перад праваслаўным сходам у той жа дзень выступілі Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі Сямён Шарэцкі, Прэзідэнт Еўрапейскай міжпарламенцкай асамблеі праваслаўя (ЕМАП), старшыня камітэта па справах грамадскіх аб'яднанняў і рэлігійных арганізацый Дзяржаўнай думы Расіі Віктар Зоркальцаў, прэзідэнт Фонду адзінства праваслаўных народаў, доктар філасофскіх навук Валерый Аляксееў і дэпутат Нацыянальнага сходу Балгарыі, член сакратарыята ЕМАП Лізавета Міленава.

НА ЗДЫМКУ: у час канферэнцыі.

З ПЕРШЫХ ВУСНАЎ

НАПРАМАК — САЦЫЯЛІЗМ

"Чалавецтва ідзе ў адным напрамку -- сацыялістычным", -- так ахарактарызаваў свае погляды на развіццё грамадства Старшыня Вярхоўнага Савета Сямён Шарэцкі, выступаючы 29 лютага на сустрэчы з прадстаўнікамі Беларускай арганізацыі ветэранаў.

Сваю прыхільнасць да сацыялістычнай ідэі кіраўнік парламента растлумачыў тым, што яна ставіць у аснову асноў інтарэсы чалавека, інтарэсы асобы. "Да такой мадэлі прыйшлі практычна ўсе развітыя краіны свету, -- сказаў Сямён Шарэцкі. -- Погляды на само паняцце "сацыялізм" могуць быць розныя, але справа не ў эпітэтах. Проста нельга ўсё уніфікаваць, а трэба ўлічваць розніцу не толькі ў прыродна-эканамічных умовах дзяржаў, але і ў менталітэце людзей".

На думку спікера парламента, у Беларусі пакуль няма дакладнага ўяўлення аб тым, якое грамадства мы імкнёмся стварыць. На яго погляд, адна з задач Вярхоўнага Савета -- вызначыць асноўныя напрамкі ўнутранай і знешняй палітыкі нашай дзяржавы. "Я прапанаваў Прэзідэнту стварыць у парламенце спецыяльную камісію, якую ён мог бы ўзначаліць, -- сказаў Сямён Шарэцкі. -- У яе ўвойдуць дэпутаты, прадстаўнікі ветэранскага руху, і мы разам павінны вызначыць мадэль нашага грамадства і мэту, да якой будзем ісці".

ЛЯЧЭННЕ ПРАЦАЙ

НОВЫ ЦЭНТР У "НАВІНКАХ"

Нядаўна ў Рэспубліканскай клінічнай псіхіятрычнай бальніцы адбылася падзея, на якую сабраліся прадстаўнікі медыцынскага персаналу гэтай установы. У добра вядомых "Навінках" адкрыўся рэабілітацыйны цэнтр, дзе пацыенты змогуць адпачыць і папраівць сваё душэўнае здароўе пры дапамозе працатэрапіі. Ідэя стварыць такі цэнтр узнікла больш як два гады таму. Некаторыя ўрачы бальніцы пабывалі на стажыроўцы ў Францыі, Галандыі, Германіі і іншых краінах і ўбачылі, што ва ўсім свеце зараз адыходзяць ад біялагічных метадаў лячэння псіхічных захворванняў і аддаюць перавагу сацыяпсіхалагічным. Далёка не ўсё з таго, што робіцца на Захадзе, можна перанесці да нас: не хапае псіхолагаў, сацыяльных і медыцынскіх работнікаў, ды і ўвогуле нават мэблю і іншае абсталяванне давялося збіраць па аддзяленнях. І ў самой бальніцы праблемы не канчаюцца: калі выпісаны пацыент жыве ў Мінску, яму яшчэ можна дапамагчы лекамі, падтрымліваць працэдурамі, калі ж ён вясковы жыхар, то дапамогі не будзе, лічы што, ніякай. Разумеючы ўсё гэта, як ніхто іншы, супрацоўнікі бальніцы прыклалі шмат намаганняў, каб стварыць у сябе гэты цэнтр. Акрамя ўрача-псіхіятра там будуць працаваць псіхолаг, музычны работнік, юрыст, бібліятэкар. Тут мяркуецца праводзіць музычныя вечары, будзе працаваць бібліятэка, пацыенты змогуць атрымаць кансультацыю юрыста, навучыцца вязанню, разьбе па дрэву, макрамэ і іншым відам рукадзелля. Але ж не трэба разглядаць дзейнасць цэнтра як нешта накшталт гуртка "Умелыя рукі". Гэта важнае дыягнастычнае мерапрыемства і, як гаворыць сусветны вопыт, амаль што 50 працэнтаў паспяховага лячэння. З прац пацыентаў можна шмат чаго даведацца аб стане іх душэўнага здароўя, аб дынаміцы выздараўлення. Яшчэ адна мэта гэтага лячэння -- не проста вярнуць чалавеку псіхічнае здароўе, а развіць яго творчы патэнцыял, паказаць самому пацыенту яго магчымасці і здольнасці.

Тут вельмі спадзяюцца на дапамогу прамысловых прадпрыемстваў, многія з якіх згадзіліся аддаваць бясплатна некандыцыйныя скуру, ніткі і іншыя матэрыялы. Урачы лічаць, што калі б людзі разумелі, якая празрыстая і тонкая мяжа аддзяляе псіхічна здаровага чалавека ад хворага, яны значна больш увагі ўдзялілі б тым, каго бяда ўжо кранула. А пакуль што цэнтр праваслаўнай асветы зрабіў тут невялікую бібліятэку, прыходзяць у бальніцу і святары.

Вера АНТОНАВА.

ШКОЛЬНАЯ МАСЛЕНІЦА

У віцебскай сярэдняй школе N 8 прайшла масленіца ў тэатралізаваным прадстаўленні навучэнцаў. Удзельнікамі масавага гуляння былі Баба-Яга, Снежная каралева, матухна Вясна, скамарохі і іншыя персанажы народнага фальклору. А завяршылася яно традыцыйнымі блінамі, прыгатаванымі самімі школьнікамі.

НА ЗДЫМКУ: на школьнай масленіцы.

ВЕСТКІ З ЛІДЧЫНЫ

ВУЛІЦА Дзяржынскага ў мястэчку Беняконі Воранаўскага раёна нядаўна перайменавана ў вуліцу Адама Міцкевіча. Яна вядзе да былой сядзібы графа Путкамера, дзе жыла каханая паэта Марыля Верашчака. А ў суседніх Больценіках, у якіх адбываліся сустрэчы блізкіх людзей, да 200-годдзя з дня нараджэння вялікага паэта мяркуецца адкрыць у былым палацы музей знакамітага сына гродзенскай зямлі.

У ЛІДЗЕ і раёне пачала працаваць аб'яднаная арганізацыя Таварыства беларускай школы. Так амаль праз 60 гадоў пасля забароны аднайменнай арганізацыі ў Заходняй Беларусі ўладамі даваеннай Польшчы на прынёманскай зямлі зноў успомнілі пра ТБШ. Да такога рашэння вымусіла тое, што на Лідчыне, як і ў іншых рэгіёнах, аслабла прапаганда роднага слова, звузіўся яго паўсядзённы ўжытак.

АРГКАМІТЭТ па падрыхтоўцы і правядзенню 120-годдзя з дня нараджэння Цёткі (А.Пашкевіч) створаны ў Шчучынскім раёне. Да юбілею мяркуецца ўстанавіць помнік знакамітай паэтэсе ў райцэнтры, рэканструяваць яе музей у Астрынскай школе, правесці раённае свята "Цётка -- нашчадкам сваім на гады і стагоддзі" і шэраг іншых мерапрыемстваў.

А.ЖАЛКОЎСКІ.

ДОМ МАЛІТВЫ

Малітоўны дом хрысціян веры Евангельскай адкрыты ў Быхаве. Разлічаны ён на пяцьсот наведвальнікаў, узведзены з дапамогай нямецкай хрысціянская місіі "Неемія", якая супрацоўнічае з беларускімі хрысціянамі-евангелістамі.

НА ЗДЫМКУ: новы малітоўны дом у Быхаве.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

ВЫПУСК прадукцыі на Мінскім трактарным заводзе скараціўся са 100 тысяч трактароў у 1990 годзе да 26,4 тысячы ў 1995. Прычыны -- рэзкае павелічэнне кошту матэрыяльных і паліўна-энергетычных рэсурсаў, зніжэнне пакупніцкай здольнасці калгасаў і саўгасаў.

У ВЁСКАХ Бераставіцкага раёна на Гродзеншчыне з'явіліся старасты. Абірае іх сама вёска, без ніякага ціску "зверху". Наадварот, раённая прэзідэнцкая "вертыкаль" мае намер абаперціся на гэтых людзей. Яны будуць запрашацца на сесіі Саветаў і пасяджэнні іх выканкомаў. У вёсках Бераставіцкага раёна ўжо абрана 127 стараст.

МІНІСТР абароны Беларусі Леанід Мальцаў загадаў распрацаваць меры па аказанню дапамогі грамадзянам пры ахове мастоў і гідразбудаванняў ад веснавога крыгаходу. Плануецца, што ў падрыўных работах пры ачыстцы рэк і вадаёмаў ад лёду прымуць удзел 35 каманд.

СЁЛЕТА ў красавіку-маі ў Беларусі пачнецца выдача пашпартоў з новай дзяржаўнай сімволікай. Дасюль на руках у насельніцтва рэспублікі маецца каля 100 тысяч пашпартоў з "Пагоняй", якія выдаваліся толькі мінчанам і жыхарам Мінскай вобласці, а таксама пашпарты СССР.

ШТОГОД у Мінску хаваюць больш 10 тысяч чалавек. Для нябожчыкаў адводзіцца 50 гектараў пад новыя могілкі -- "Заходнія", рэканструюецца крэматорый. З'явіцца і новы від рытуальных паслуг, які адпавядае новаму часу, -- "фамільны склеп". Вядома ж, яго могуць купіць вельмі багатыя грамадзяне Беларусі. Для іх і так званыя "камерцыйныя труны", прывезеныя з-за мяжы. Каштуюць яны ўсяго... 1 000 долараў.

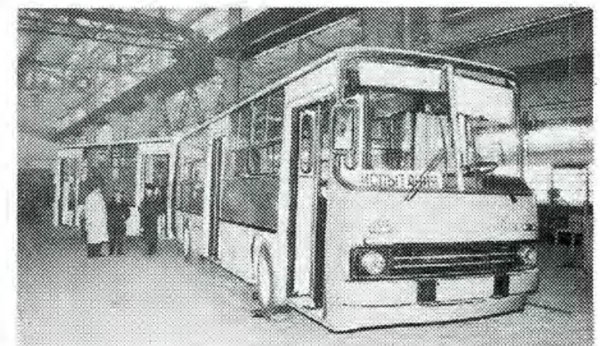
ДАДЗЕНА ЗГОДА

НОВЫЯ ПАДРУЧНІКІ

Пад старшынствам намесніка прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь Уладзіміра Русакевіча адбылося чарговае пасяджэнне дзяржаўнай камісіі па падрыхтоўцы новых падручнікаў у гуманітарна-грамадазнаўчай сферы.

Як паведаміла прэс-служба Кабінета Міністраў, на пасяджэнні разглядаліся пытанні падрыхтоўкі да выдання шэрагу падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў па гісторыі, геаграфіі, літаратуры і паліталогіі. Пасля дэталёвага абмеркавання камісія рэкамендавала да выдання два падручнікі па геаграфіі, чатыры па літаратуры і адзін вучэбны дапаможнік па гісторыі. Асобныя рукапісы новых падручнікаў накіраваны аўтарам на дапрацоўку.

ПІНСКІЯ АЎТОБУСЫ

Прадпрыемствы акцыянернага таварыства "Амкадор", раскіданыя па ўсёй Беларусі, працуюць і ў Пінску. У гэтым палескім горадзе робяць аўтобусы, снегаачышчальнікі, дарожную тэхніку. Каля трыццаці пінскіх аўтобусаў тыпу "Ікарус-280" ужо працуюць на маршрутах абласных цэнтраў рэспублікі, у Салігорску, Барысаве і нават у Маскве.

Пінскі "Ікарус" на 60 працэнтаў збіраецца з вузлоў і дэталей, якія вырабляюцца ў Беларусі, і на 40 -- з таго, што пастаўляе Венгрыя. Шнекаротарныя снегаачышчальнікі, выпускаемыя ў Пінску, добра зарэкамендавалі сябе ў раёнах Поўначы. Яны здольныя разграбаць снежныя заносы вышынёй два-тры метры, адкідваючы снег на адлегласць да 50 метраў.

НА ЗДЫМКУ: з канвеера сыходзіць чарговы пінскі аўтобус.

ЖЫЦЦЁ, ЯК ЯНО ЁСЦЬ

ІНТЭРНАЦКІЯ ПАКУТЫ

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.).

У інтэрнаце жылося вальней, хаця і там устанаўліваўся даволі жорсткі парадак. Справа ў тым, што яны звычайна падзяляліся на жаночыя і мужчынскія, а таму пасля 11 гадзін вечара асобам процілеглага полу знаходзіцца не ў "сваім" інтэрнаце строга забаранялася. Нават калі гэта былі ўжо законныя муж і жонка. Так нярэдка і здаралася: ажэняцца хлопец з дзяўчынаю і, калі грошай, каб зняць прыватны пакойчык, не хапала, па некалькі год жылі ў розных будынінах і хадзілі адзін да аднаго ў госці.

Але трэба аддаць належнае: тады ў інтэрнацкіх жыхароў захоўвалася магчымасць рана ці позна змяніць свой жыллёвы статус. У залежнасці ад таго, наколькі моцнымі былі ўстанова ці прадпрыемства, дзе яны працавалі, праз 5--10--15 год нарэшце падыходзіла чарга, і на шчаслівчыкаў "звальвалася" новая ўласная кватэра. А іх месца ў інтэрнаце, на той час ужо сямейным, дзе дазвалялася пражыванне разам, нават з дзецьмі, займаў новы прэтэндэнт на вырашэнне "кватэрнага пытання".

Так было. Сёння ўсё па-іншаму. Інтэрнаты наогул не будуюцца: у прадпрыемстваў няма грошай нават на заработную плату сваім работнікам. Ды і сама дэмаграфічная сітуацыя змянілася: новыя рабочыя рукі на заводах і фабрыках не патрэбны, заняць бы працай тых, хто ёсць. Зноў жа вельмі нявыгадна сёння браць прыезджага спецыяліста без славутай мясцовай прапіскі: за яго неабходна заплаціць гораду ад 7 да 12 мільёнаў рублёў. Навошта ж такія выдаткі, калі і гарадскіх, з гатовай прапіскай, беспрацоўных хапае.

Увогуле зараз рабочыя інтэрнаты для заводскіх дырэктараў, па сумным прызнанні аднаго прафсаюзнага кіраўніка, "начлежка", якая яшчэ хоць кімсьці кіруецца і кантралюецца, -- як бяльмо на воку, якое замінае і жыць, і міргаць. Зараз утрыманне інтэрната каштуе велізарных грошай, прычым увесь цяжар цалкам кладзецца на прадпрыемства. А ў той жа час камунальнае жыллё прыблізна на 40 працэнтаў датуецца дзяржавай. Зразумела, у такіх умовах адміністрацыя прадпрыемства прапануе насельнікам інтэрнатаў самім сто-працэнтна аплачваць сваё пражыванне і карыстанне камунальнымі паслугамі. А ў выніку адзін пакой з агульнымі кухняй, "выгодамі" на ўвесь паверх (а то і некалькі паверхаў) каштуе прыблізна 120 тысяч рублёў у месяц, два пакоі, так званы "блок" для сям'і з некалькімі дзецьмі, --250 тысяч рублёў і болей. Уладальнікі асобных добраўпарадкаваных кватэр плацяць за сваё жыллё дзяржаве менш, чым трэба аддаць за інтэрнацкія "куты" і "ложкі"...

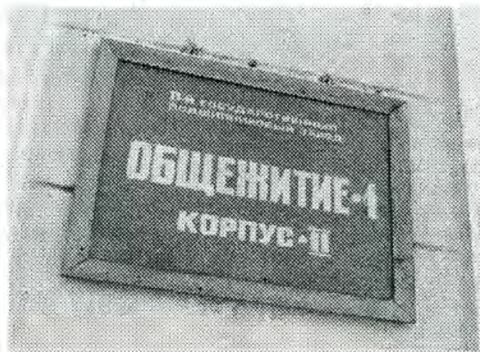
Сітуацыя ўскладняецца яшчэ і тым, што ніхто з сённяшніх інтэрнатаўскіх пакутнікаў не мае шансу атрымаць уласную кватэру: дзяржава бясплатнага жылля практычна не размяркоўвае. Каб жа купіць жыллё, у жыхароў інтэрнатаў звычайна няма грошай. Як мне расказалі на Мінскім заводзе аўтаматычных ліній, там у трох заводскіх інтэрнатах пражывае каля тысячы чалавек, з якіх прыкладна палова -- дзеці. І не толькі маленькія. Многія з іх ужо выраслі ў тых агульных інтэрнацкіх калідорах, бо на заводзе зараз людзі стаяць у "кватэрнай" чарзе з 1976 года. А былі часы -- гадоў 7--8 назад, калі ў год па 60 чалавек спраўлялі наваселлі. Тады нават павысілі мінімальную норму залічэння на чаргу. Калі ў большасці месцаў прызнавалі, што на паляпшэнне жыллёвых умоў мае права той, у каго ў кватэры прыходзілася меней 6 квадратных метраў жылой плошчы на адну душу, то тут зрабілі -- 8. У выніку чарга вырасла да 800 чалавек. Сёлета з-за бесперспектыўнасці яна значна скарацілася, але тым не менш налічвае 400 тых, хто яшчэ на нешта спадзяецца.

Летась прадпрыемства адужала аплаціць 1 (адну!) кватэру, якая каштавала яму 131 мільён "зайцоў". Сёння прапануецца жыллё з разліку 340--370 долараў за адзін квадратны метр агульнай плошчы. Што завадчанам гэта не "пацягнуць", зразумела нават дзіцяці.

Валянціна Угольнік, старшыня прафсаюзнага камітэта прадпрыемства, расказала, як гады два назад горад выдзеліў ім 6 кватэр у дамах жыллёва-будаўнічых кааператываў. У такім выпадку кошт аплачвае будучы ўладальнік, але не адразу, а з растэрміноўкай на значны перыяд. Знайшліся жадаючыя будавацца -- на той час гэта яшчэ было магчымым, калі "паднатужыцца", прадаць ці не ўвесь сямейны скарб. Людзі зрабілі першы, другі ўзнос. А потым цэны так скокнулі ўгару, што чацвёра вымушаны былі адмовіцца ад далейшага ўдзелу. Ужо заплачаныя сродкі "навасёлам" вярнулі, але без уліку інфляцыйных працэсаў, без індэксацыі. У выніку людзі згубілі на гэтым і значную частку ўласных грошай.

Па словах Валянціны Угольнік, інтэрнаты сёння -- гэта сталае месца жыхарства іх насельнікаў, сярод якіх нямала людзей, што ўжо даўно не працуюць на прадпрыемстве і, здавалася б, згубілі права на заводскі ложак. "Але не выкінеш жа чалавека на вуліцу, -- кажа яна. -- Дзецям патрэбны хоць які дах над галавой".

Галіна УЛІЦЁНАК.

**(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.).**

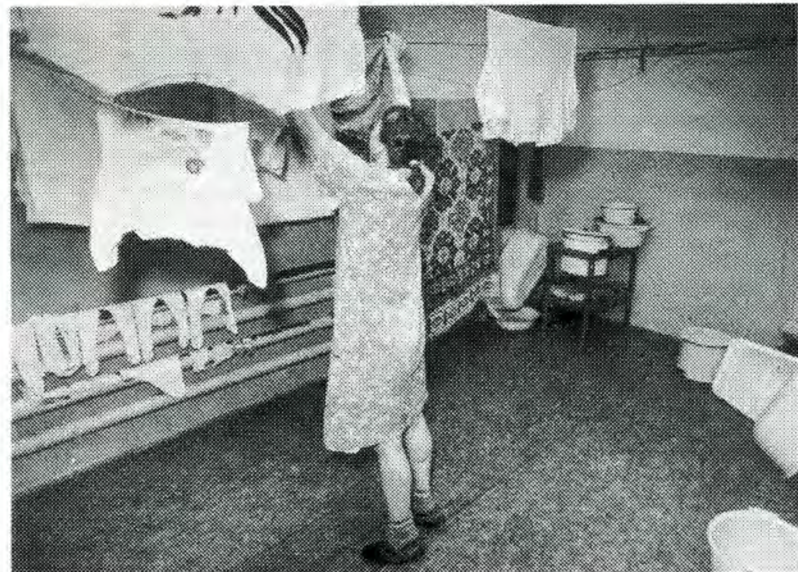
Інтэрнат Мінск[illegible]адщыпнікавага завода падобны да мно[illegible]ншых сваіх "сабратаў" у вялікіх і малых гарадах Беларусі: усё тая ж недагледжанасць, цесната, адсутнасць нармальных бытавых умоў -- плён цяперашняга эканамічнага і сацыяльнага заняпаду. Людзі марнуюцца тут гадамі, а калісьці спадзяваліся, што [illegible]этае прыстанішча -- на невялікі тэрмін, [illegible]ль не атрымаюць уласную кватэру. Але [illegible]ось ужо і дзеці ў школу пайшлі, а інтэрнат зрабілі так званым малосямейным: дазволілі прапісацца да жонак і мужам. Зараз тут на 4-х паверхах у 80 пакоях жыве 185 чалавек. Як жывуць? Гэта добра бачна на здымках нашага фотакарэспандэнта: душ -- у падвале, у бамбасховішчы, адна кухня з дзвюма газавымі плітамі -- на цэлы паверх. Некаторым жанчынам даводзіцца насіць гарачыя каструлі і патэльні праз увесь калідор, дзе бегаюць, ездзяць на веласіпедах, кідаюцца пад ногі дзеці -- крый Божа, выльеш кіпень на іх ці на сябе. Туалет, калі можна так сказаць, двухмесны, агульны для мужчын і жанчын. І за ўсе гэтыя "выгоды" трэба плаціць значныя грошы: за пакой 15 квадратных метраў -- 310 тысяч рублёў у месяц -- трэцюю частку сярэднестатыстычнай заработнай платы. Людзі пішуць скаргі, але ўсё дарэмна.

На першым паверсе, ля ўваходу, як прынята ў інтэрнатах, дзяжурыць вахцёрка. Яна часта паўтарае насельнікам інтэрната: глядзіце, беражыце яго, вам тут усё жыццё жыць.

***

У Пічэты, за два дні да смерці наведаўшы, спытаўся: што вы мелі на мэце, калі ў сакавіку 1922 года ладзілі вечар у гонар Янкі Купалы? "Хацеў, пачулася ў адказ, бачыць універсітэт цэнтрам нацыянальна-духоўнага жыцця". Мне і рупіла гэтым басякам сённяшнім сказаць на чытаннях (Пічэтаўскія чытанні ў БДУ. -- **А.К.**), што зрабіў тагачасны рэктар для беларускае культуры. А ў іх, бачыце, хапіла сораму дзвярыма перада мной бразнуць (перад ад'ездам М.Улашчыка на Чытанні з кафедры гісторыі БДУ яго апярэдзілі тэлеграмай і тэлефонным званком на кватэру, каб не ехаў. Універсітэцкія гісторыкі, лічыў М.М., не маглі дараваць яму рэцэнзіі на іхні дапаможнік у часопісе "Нёман", 1983, N 1, -- пад загалоўкам "История с... "Историей". -- **А.К.**).

Пічэта паміраў, а такі ясны, востры пагляд меў. "Якія ў вас, Уладзімір Іванавіч, маладыя вочы", -- кажу. "Праўду гаворыце? То можна яшчэ пажыць". А вось у Беражкова -- семдзесят год -- вочы, як у старых, выцвілыя. Тады ж, на Купалавым вечары Пічэта цытаваў яго вершы. Але спярша -- Шаўчэнку: "... як чиста людына". Па-украінску ён гаварыў без усялякага акцэнту.

***

Гэта ж быў я ў Маладзечне. Што зрабіў Кахаўноўскі! Адчыняю дзверы ў музей, а там, бачу, партрэт мой -- з надпісам, што я акадэмік. "Здымай, кажу, хутчэй, пакуль не ўбачыў Абэцэдарскі!"

***

Яны ж ніколі грунтоўна не вучыліся. У гэтага Л. -- пстрыкача -- з кожнага радка так і пстрыкае невуцтва.

У "Весцях" Акадэміі навук -- дагаварыліся да чаго: "Наша Ніва" -- орган аграрыяў.

Пілатовіч, каб выбіць глебу з-пад нацыяналізму, загадаў напісаць кнігу, што Беларусь за Літвой, у сярэднявеччы так давілі -- ня вытрымаць. Сабралі аўтараў. Сярод іх адзін Грыцкевіч спрабаваў сумленна падысці да справы, дык і яго выжылі. І вось нешта там навыдумвалі, здалі ў выдавецтва. А там упёрліся -- паслалі мне на рэцэнзію... Гляджу бібліяграфію. Згадваюць адну кнігу Пічэты з 1924 года, якой ён выракаўся ўсё жыццё. Доўнар-Запольскі -- абыйдзены. У складзе паноў рады Вялікага Княства Літоўскага адны каталікі, праваслаўных нічога ня вартыя. Грыцкевіч жа складаў ім рэестр паноў рады паводле веравызнання, -- узялі, павыкідвалі. Сто гадоў назад Любаўскі пісаў пра Літоўска-рускую дзяржаву. Хаця б прачыталі. Дзе ж вы бачылі! Трэба было ім давесці: літоўска-польскія феадалы-каталікі давілі беларусаў праваслаўных; Польшча --захоплівала, Расія -- бараніла, вызваляла. Чытаць такое трэба нямалых сіл. Вось і напісаў я ім...

***

Вазьмеце вёскі нашыя. Пра іх жа -- пісаць і пісаць! Гаварыў я гэтым "генералам", дайце гісторыю хоць 50-ці вёсак: няхай сабе 25, 15-ці, для пачатку. Але зрабеце як трэба -- грунтоўна. Украінцы ж патрапілі гэткую цаліну падняць! І ў нас жа -- матэрыял, лічы, пад рукамі, толькі бяры. "Польскі слоўнік геаграфічны" працэнтаў пяцьдзесят звестак дае. Далей -- Акты Віленскай археаграфічнай камісіі. Дак жа трэба варушыцца. Пра "Хатыні" напісалі -- добра. Але ж нас не толькі палілі. Пачнеце, казаў, з Багацькаўкі. Колькі людзей знаных павыходзіла! З аднае толькі вёскі. А Нізок на Уздзеншчыне!..

***

Гарэцкі! Такая з'ява! Каб адзін каморнік і такую гісторыю нацыянальнай літаратуры напісаў! Дзе вы бачылі падобнае?

***

А Мінская гімназія. Ніхто ж не напісаў дасюль. Адтуль жа гэтулькі людзей павыходзіла...

у свае музеі. З Беларусі, казалі, нейкія афіцыйныя дамы паехалі ў Вільню, пасля вайны, у 45-м -- музей той глядзець. Ну, пагляздзяць які андарак ці пояс, -- крываяцца: зачем нам эти националистические тряпки! Так і вярнуліся ні з чым.

зацікавіўся. Таксама -- з уніятаў. Быў канонікам і па-беларуску казанні гаварыў. Пятнаццаць моваў ведаў. У старажытных тэкстах парушаўся, як ніхто. Гэта ж ён у Супраслі і натрапіў на рукапіс XII стагоддзя, знаны цяпер як Супрасльскі летапіс. Ды па свеце ў расцяроб пайшоў. Пачатак рукапісу -- у Замосці, другая частка -- у Любляне, яшчэ частка -- у Пецярбургу. Толькі нам -- фігу. Так ці не скрозь з нашым багаццем.

ЗАМЕСТ ЮБІЛЕЙНЫХ НАТАТАК

КАЗАЎ УЛАШЧЫК...

КЛОПАТ "КРАСНЫХ СЛЕДОПЫТОВ"

З Нясвіжа вучні пішуць: "Хотим дружить с Вами", просяць параіць кнігі "о нашем крае". Але ж трэба -- з якое б школы ні пісалі, скрозь па-руску. Ты ім -- па-беларуску, у адказ "сплошные любезности" -- "очень Вам благодарны..." Ці гэта настаўнікі дзяцей панавучвалі, а чытаць -- мала радасці. Што іншае з Гудзевіч -- не пішуць, спяваюць. Прачытаеш -- суцешышся: недзе ж засталася яшчэ школа беларуская ў Беларусі.

Та ж я некалі ў свае Самахвалавічы кнігі пасылаў, пісаў. Школа, маяўляў, у вас цяпер вялікая, мо хто зацікавіцца гісторыяй сваёй вёскі, пра Беларусь не казаў нават. І думаеце, хто азваўся па-людску? Ні вучань, ні настаўнік -- ніхто. Скрозь толькі ананімы-"юные следопыты" віншаванні мне слалі. Цяпер ужо не шлюць. Яны, бачыце, усё пэтрон той шукаюць, з запіска то "стояли насмерть".

Там жа, у нашым баку ёсць чаго шукаць. Недалёка пасёлку помнік стаіць, а на ім прозвішча: Лопатин. Відаць, прыезджы, бо каб мясцовы, то -- Лапацік; хаця і арабіць маглі на Лопатина, нас же без пераробліваня ня могуць. Дык гэты Лапацін, казалі, аблажыў быў паўволасці ў сваю карысць, -- хто яго тады кантраляваў надта, у 1919-м.... Ездзіў неяк збіраў падаткі, -- насцягваў і кажухоў, і шынак з сялянскіх двароў, як павезці. дык яго хлопцы падпільнавалі каля Пяцеўшыны і прыстрэлілі. Вось табе і герой -- звычайны злодзей.

"СКРОЗЬ -- АД ПЯТРА..."

Але ж, басякі, папрывыкалі, -- як што якое, дык скрозь ад Пятра ці Кацярыны. Так ім, бачыце, цары чужыя засланілі сваю гісторыю. Нейкі цікаўны напісаў у газету ("Вечерний Минск"): калі ў Беларусі пачалі ўпарадкоўваць лясную гаспадарку? І што, думаеце, адказалі? -- "При Петре I", вось вам і гісторыя. А ёсць жа дакладная дата апісання лясоў Вялікага Княства Літоўскага -- 1559 год. Пішу ім пра гэта ў рэдакцыю, толькі ці захочуць там сябе папраўляць.

Вярнуўся нядаўна з Каралішчавічаў, з адпачынку. Да чаго лес запушчаны. Вываратняў, сухастоін, гніллія ўсякага -- вочы не глядзелі б. І гэта -- пад бокам горада-сталіцы! Мусіць ад часоў каралевы Боны гаспадарская нага там не ступала...

СПАДЧЫНА

Мне казаў Ластоўскі, -- музей Луцкевіча не меншы быў, чым Дзяржаўны ў Мінску ў 20-я гады. Каб жа яго з Вільні забралі. Але ж парасцягалі. Што бабы -- на палавікі, а што літоўцы --

***

На 90-годдзе Багдановіча... Я ж лічыўся ў Савеце па беларускай літаратуры (пры Саюзе пісьменнікаў СССР). Калі на рэцэнзію рукапіс дадуць, як гісторыку. А тут -- запрашэнне на ўрачыстасць. Пайшоў, дайце, кажу, і мне слова. Начальнік просіць, каб я нядоўга. Кажу, што ня ўмею многа гаварыць. Узяў чатыры вершы Багдановіча на гістарычныя тэмы. Пачаў з таго, чаму Багдановіч напісаў верш пра Скарыну. Бо гэта ж парадокс, -- з беларусамі толькі і мог здарыцца. Прыйшло XX стагоддзе, а яны пра сваю такую вялікую постаць нічога не напісалі. Адна кніга рускага вучонага Уладзімірава. Відаць, Багдановічу рупіла не толькі напісаць верш, але звярнуць увагу чытачоў: глядзіце, якога чалавека мела Беларусь. Нам жа ў школе і "Фелицию" Дзяржавіна, і чаго толькі не чыталі. Але ж нічога -- пра Беларусь.

Дык вось Багдановіч. У "Летапісцы", памятаеце, кажа пра Магілёў. У Стрыйкоўскага -- я пішу ў сваёй кнізе -- гаворыцца пра нашы летапісы, якімі ён карыстаўся і якіх мы не ведаем. Што Літоўскае княства стваралася сілай Навагрудка. Ні адзін чалавек у нас раней, да Багдановіча, не заўважыў Магілёў як асяродак хронікапісання.

***

Якая фігура Раманаў! Спрабавалі пісаць пра яго. Але дзе ж вы бачылі -- не стаўшы ва ўмовы, пра каго пішаш. З аднаго пералічэння -- працаваў тут, працаваў там мала цікавага. Я недзе чуў, што маці яго звычайнай уборшчыцай у школе працавала. Гэта ж з такою сілай энергія з людзей лезе. Ці вось -- Федароўскі. Аднаму і гэтулькі багацця адолець -- дзвюццаць сем тамоў! З цяперашніх акадэмікаў не кожнага стаць, каб хоць адзін каторы з тых тамоў прачытаць. А то -- напісаць. У Раманава -- дзвццаць два тамы! І ў такіх-та ўмовах.

***

Качалаў-Шверубовіч -- з уніятаў. Даніловіч, Анацэвіч, Баброўскі -- усе гуманітарныя сілы ва універсітэце Віленскім -- з уніятаў. Дык ведаеце, Лукошына напісала мне ліст: "Пасля Вашага выступлення (у тэлеперадачы "Ліра", люты 1986 г. -- **А.К.**) я інакш стала глядзець на гэтае пытанне".

***

У Сержпутоўскага "Прымхах" чытаю: "Агонь у сэрцы і холад у галаве". Гэта ж такая філасофія! Была сіла. Колькі раз казаў я Гілевічу: перавыдайце!

***

Тураўскае евангеліе... Дык ведаеце, знайшлі стары рукапіс, яшчэ ў прошлым веку ў тураўскага папа -- у начоўках, куды пападдзя попел ссыпала.

***

Баброўскі Міхаіл Казіміравіч -- Лабынцаў надта ж ім

***

А вазьмеце Друцкае евангеліе. Ціхаміраў, акадэмік, збіраўся вярнуць рукапіс беларусам. Але ж трэба -- гэткая недарэчнасць зашкодзіла: у Віцебску Благавешчанскую царкву ўзарвалі. "У вас там дикари -- в мире не сыщешь!" -- гэта ж на мяне ён гняўліва было абрушыўся, нібы я асабіста тую царкву ўзарваў. Так і паплыў фонд Ціхаміраўскі ў Новасібірск, а мог жа на Беларусі апынуцца.

***

З выдавецтва "Педагогика" на тысячу старонак рукапіс -- просяць рэцэнзію. "История педагогической мысли в Белоруссии" -- ат тут цікавага, новага, ча сюль у Беларусі і не бачылі, і не чулі. Пішуць супроць русіфікацыі, паланізацыі, праводзяць ідэю нацыянальнай школы, толькі самі па-беларуску што пісаць, што гаварыць -- ня на кідаюцца. Бачыце: русіф ары, але супраць русіфікацыі...

ВЕЧНАЕ

Ніхто не зрабіў на мяне такога ўплыву ў жыцці, як гэты Шнаркевіч. Ён жа прынёс нам у школу беларускія кніжкі. Што найбольш з таго чытання першага запомнілася? "Родныя з'явы" Коласа. Настаўнік выклікаў нас чытаць уголас, -- рупіўся, каб мы болей самі гаварылі, вучыліся літаратурнай мове. Уявеце сабе, ад тае пары памятаю: "Ноч была ціхая, цёмная, цёплая..." Гэта ж пра велікодную ноч. Звычайна ў нас цёплыя былі ночы перад святам. Як пасвенцяць у царкве, ішлі дахаты, -- займалася зара. Чаму запомнілася? Дзіцячыя ўспаміны самыя вострыя. Маці нас, малых, падымала гадзіны ў 2--3, перад раніцай, -- не ўсю ж ноч таўчыся ў царкве. А тут, у Коласа, царква недзе далёка была. Мужчыны збіраліся ў хаце і спявалі велікодныя песні. Мне чамусьці надта шкада было іх -- чаму гэта не ў царкве спяваюць. З нашага вакна царкву добра было відаць. Вось такой яна на гары і стаяла, як Марачкін намаляваў. Волька, сястра, яму расказала, -- яна меншая, але шмат чаго з дзяцінства запомніла.

***

Шмат я чаго пабачыў за восемдзесят гадоў...

Думаў -- у Менск перабярусь. Заахвочваў і Барысевіч, прэзідэнт Акадэміі навук. Але ж абецадарчыкі -- гарой, супраць. Цяпер ужо -- не. Позна.

Заканчэнне.
Пачатак у №№ 6—9.

РАЗВІТАННЕ

НАТАТКА З ДЗЁННІКА

15 лістапада 1986 года.

Улашчык памёр. Учора, пад раніцу. "Змагару за гістарычную праўду Беларусі" -- развітальнае слова на жалобнай стужцы ад беларускіх мастакоў. "Тое месца на радзіме, дзе спачне прах Мікалая Улашчыка, будзе святым для беларусаў" -- слова за жалобным сталом.

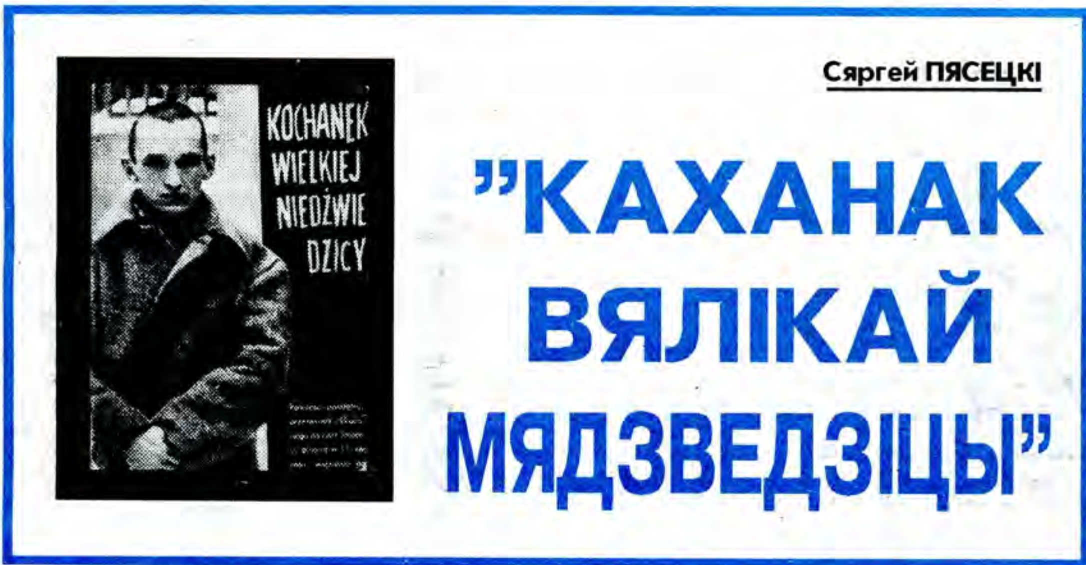
Прад вачыма -- апошняя сустрэча, за два дні да ягонае смерці. Ляжаў ён на канапе, у тым самым пакойчыку, дзе гэтак часта і хораша гаварылася з ім. Васковая бледнаватасць на твары і ўся, ненатуральная, неяк выцягнутая пад покрывам постаць выклікалі адразу нейкую балючую, неадольную трывогу. На крокі асцярожныя павёў вачыма ў мой бок. Твар, відаць было, трошку прасвятлеў, але не ўсмешкай, хутчэй сумным, гаснучым водбліскам. Адчувалася ў аслабелым позірку і ледзь улоўная радасць з сустрэчы, і мабыць яшчэ вастрэй -- крыўда за бездапаможнасць, аслабеласць, што вось, маўляў, нельга ўстаць і, відаць, ужо не падняцца.

"Пара хіба. Такі ж пажыў чалавек", -- гэта раней, у хвіліны занядужання, мог ён услых, напаўжартам, з уласцівай яму філасафічнасцю пракаментаваць сваё становішча. Цяпер жа не азваўся ні словам; адно пачальныя звільготненыя вочы пазіралі з-пад крутога чала неяк асабліва засяроджана, нібы спавядальна: "Вось і ўсё", -- ледзь пачулася, ці мне падалося штось такое.

Забыліся звычайныя на павітанне словы, плесканула з-пад сэрца горыччу і мальбой адначасна: "Што ж Вы гэта заляжаліся, Мікалай Мікалаевіч! Навіны добрыя з Менску прывёз. Працы Вам прыбывае -- падымацца трэба". І заглытваючы няпрошаныя слёзы, скорагаворкай выпаліў тое, чаго гэтак чакаў, даўно зачакаўся Чалавек рэдкае цярплівасці і надзеі: кнігу пра вёску Віцкаўшчына выдавецтва "Мастацкая літаратура" ўхваляе, будзе друкаваць, і сам "галоўны" Андраюк яму пра гэта напіша. Далей, што хораша, па-нязвыкламу ўзнёсла прайшлі першыя Скарынаўскія чытанні, а ў Полацку рыхтуюць да адкрыцця Музей беларускага кнігадрукавання; што энцыклапедысты беларускія замахнуліся на справу вунь якую -- перавыдаць Статут 1588 года і не ўяўляюць сабе гэтае вялікае задумы без падмогі Улашчыка...

Ці доўга ўсё яно гаварылася, але хворы слухаў, пачуў, і відзён быў праяснелы твар. Не забыць таго праяснення: надзея й роспач безнадзейная ў адным паглядзе. "Бачыце, -- падаў аслабелы голас, -- чаму ж не папрацаваць цяпер, але ж вось..." І саўсім ледзь чутна прашаптаў, уздыхнуўшы: "Не, мусіць". Сіл, відаць, неставала, але памачаўшы, працягваў амаль паўшэптам: "Быў жа ў мяне Арлоў з Полацку. Знайшоў яму том "Летапісаў". Добры хлопец. А ваша кніга як?" Рупіла яму і гэтая, супольна вынашаная,пераджытая справа. Дыхаў ён часта, праравіста. Я памкнуўся было асцярожненька падняцца з крэсла, каб не хваляваць хворага, але ягоная рука злёгку кранулася маёй: "Пасядзеце троха. Гэта мне так. Слабею". І прыплюшчыў павекі...

Аляксей КАЎКА.

Сяргей ПЯСЕЦКІ

"КАХАНАК ВЯЛІКАЙ МЯДЗВЕДЗІЦЫ"

14

Наша мяліна вельмі небясьпечная. З усіх бакоў мы акружаны ворагамі. Навокал па дарогах, па сьцежках, па лясах, па палях, па лугах лазяць зялёнкі, падпольнікі, мытнікі, сексоты, чэкісты. А мы сядзім, нібы ў гнязьдзе, у дасканала замаскіраванай мяліне ў нетрах Краснасельскага лесу і чакаем пачатку зьмярканьня. Любая неасьцярожнасьць можа нас выдаць, а сутычка ўдзень з шматлікім непрыяцелем ўвогуле не ўсьміхаецца нам, таму паводзім сябе вельмі ціха і нават не раскладваем вогнішча.

Трымаемся гэтага небясьпечнага месца, паколькі мяркуем тут накрыць некалькі паўстанцкіх груп. Пункт гэты выдатны і добра намі вывучаны.

Днём пачаў ісьці дробны надакучлівы дождж. Хмары засьцілі неба. Была другая гадзіна. Мы ўжо ня спалі. Шчур расклаў невялікі агеньчык у глыбокай яме, зь якой агульнымі намаганьнямі выкацілі аграмадны, асеўшы ў зямлю валун. Для вогнішча карыстаемся толькі сухім дрэвам.

Наша мяліна была акружана з трох бакоў балотам, але знаходзілася на сухім пагорку. Навокал стаялі задумлівыя, змрочныя, сівыя ад старасьці яліны. Чорнымі калонамі яны пнуліся высока ўгару. Дарогу да нас, акрамя дрыгвы, загароджвалі вялізныя паваленыя дрэвы, густыя хмызьнякі і завалы гальля.

У нейкі момант Грабар падняўся зь месца і сказаў:

-- Прайдуся крыху... Прынясу вады.

Шчур кіўнуў галавой. Грабар узяў біклажку і зьнік за дрэвамі. З таго часу прайшла гадзіна, а Грабар не вяртаўся. Нечакана мы пачулі на поўдні, у дастаткова блізкай ад нас адлегласьці, два рэвальверныя стрэлы. Шчур ускочыў на ногі:

-- Наган, -- вымавіў ён коратка.

Тут жа прагучала яшчэ некалькі стрэлаў.

-- Парабел! -- кінуў мне Шчур. -- Гэта Грабар!

Мы пабеглі нацянькі лесам у напрамку стрэлаў. Праз пятнаццаць хвілін апынуліся на ўскрайку лесу. Удалечыні была відаць страха хутара. Зьлева, у некалькіх сотнях метраў ад нас, я заўважыў у траве нешта чорнае. З рэвальверам у руцэ пабег туды. Убачыў мужчыну ў сялянскай вопратцы, які ляжаў на лузе. Наблізіўся да яго. Убачыў рыжую бараду, якая тырчала ўгару, шрам на левай шчацэ і скрыўленую злосную ўсьмешку, што назаўсёды застыла на мёртвых, зьбялелых вуснах.

-- Гэта... Макараў! -- крыкнуў я.

Шчур нахіліўся над целам падпольніка.

-- Мудрэц!.. Апрануўся як селянін! -- выцiснуў ён сіпата.

-- А дзе ж Грабар? -- запытаўся ў яго.

Мы агледзеліся навокал. Край лесу і луг былі пустымі. Шчур паклікаў:

-- Грабар! Грабар!

Ніхто не адгукнуўся. Шчур, падышоўшы да трупа, падняў зь зямлі наган, які ляжаў непадалёку. Агледзеў рэвальвер і вымавіў:

-- Грабар павінен быць недзе непадалёку. Можа, паранены, бо забраў бы ў яго машыну.

Мы пачалі абшукваць ускраіну лесу. У адным месцы я заўважыў боты, якія тырчалі з-за куста. Гукнуў Шчура:

-- Хадзі сюды!.. Ёсьць!..

Сябра прыбег да мяне. Выцягнулі з-пад куста цела, якое астывала. Шчур перавярнуў яго на сьпіну. Грабар быў мёртвы. Шчур доўга глядзеў на труп сябра, потым сказаў:

-- Поўз да нас і сканаў.

На грудзях Грабара былі дзьве кулявыя раны. Няцяжка было зразумець, што тут адбылося. Грабар выйшаў на ўскрай лесу, і, заўважыўшы селяніна, які крочыў па лузе, і не падазраючы, што гэта падпольнік, наблізіўся да яго. Калі спаткаліся, Макараў, напэўна, выхапіў з кішэні рэвальвер і загадаў Грабару, у якім адразу пазнаў перамытніка, падняць угору рукі. Тады Грабар хватануўся за зброю. Макараў выстраліў яму два разы ў грудзі і пачаў уцякаць. А Грабар рэшткамі сіл выстраліў у яго некалькі разоў з парабела, трапляючы ў бядро, плячо і галаву. Апошняя куля была сьмяротная. Пасьля гэтага Грабар пачаў паўзьці ў напрамку нашай мяліны. Дабраўся да купы кустоў і тут памёр ад страты крыві.

-- Ну, так, так, так! Клёва! -- казаў Шчур, гледзячы на труп сябра.

Я зірнуў на яго са зьдзіўленьнем і сказаў:

-- Занясём яго на мяліну.

Узяў цела пад пахі, а Шчур ухапіўся за ногі. Павольна панесьлі яго ў напрамку нашай мяліны. Нарэшце дабраліся да схованкі. Паклалі труп на эрэзаныя яловыя лапкі.

Шчур пачаў выграбаць зь ямы, у якой гарэла полымя, галавешкі, вугаль, попел і зямлю. Ён рабіў гэта сьпяшаючыся, нібы ў гарачцы.

-- Што гэта будзе? -- запытаўся ў яго.

Калега падняў заліты потам і пакрыты попелам твар, на якім па-дзікаму блішчэлі вочы.

-- Магіла для яго... Як жа інакш?.. Пакінь жа -- ... ць цягаць, рэзаць. Досыць ... а меў за жыцьцё. Няхай хоць зараз атрымае супакой! Труна будзе як халера!

Мне падалося, што Шчур засьмяяўся, але гэтага не магло быць. Хіба заенчыў... Ён капаў далей. Выкідваў наве... груды зямлі. Хутка працава... камі і калом, завостраным ...днаго боку на полымі. Нарэшце выкапаў глыбокую, на 1,5 метра, яму. Тады вылез адтуль, абцёр рукавом кашулі з твару пот і сказаў:

-- Агледзь яго. Забяры грошы і зброю. Грошы адашлеш яго матцы ў Рубяжэвічы. Дам табе адрас... Я зараз вярнуся.

Шчур пайшоў у лес, а я павымаў з кішэняў Грабара ўсе рэчы. Там былі: два рэвальверы (наган і парабел), дзевяць запасных абоймаў для парабела, шмат набояў, 4 гранаты, ліхтарык, партманет з грашыма і шмат球 рознай дробязі. Паклаў усё гэта на вялікай хустцы.

Неўзабаве вярнуўся Шчур. Ён прынёс стос вялікіх яловых лапак. Пачаў высьцілаць імі дно магілы. Пасьля вылез наверх і сіпатым голасам вымавіў:

-- Ну... трэба скончыць!

Мы апусьцілі ў магілу цела Грабара. Шчур спусьціўся ўніз і паправіў яго там. Паклаў уздоўж цела рукі і сказаў мне:

-- Дай машыну... наган... Няхай мае хлапец!

Ён паклаў зараджаны наган ля далані правай рукі Грабара і пачаў, сьпяшаючыся, закрываць цела яловымі лапкамі. Пасьля вылез наверх і вымавіў, нахіляючыся над магілай:

-- Ну, бывай, Янак!

Ён пачаў хутка сыпаць у яму зямлю. Ссоўваў яе рукамі і нагамі. Неўзабаве яма была засыпана. Шчур утаптаў зямлю нагамі.

-- Можа, пакладзём на магілу камень? -- запытаў я Шчура.

Той хвіліну думаў, пасьля зморшчыўся, махнуў рукой і прагаварыў:

-- Ня трэба... І так яму нялёгка было... у жыцьці... Ты ня ведаеш...

Змоўк.

Я давёў да ладу вогнішча. Зноў пачаў ісьці дождж. Уверсе сьвісьцеў, плакаў, завываў вецер. Зрываў з дрэў жоўтыя лісты і засьцілаў імі магілу Грабара.

Грабар, наш надзейны калега, загінуў у канцы залатога сезона (як і Сашка Вэблін). І ўсё навокал было прыбрана ў золата. Залатыя дываны ляжалі па лясах, золата вісела на галінках дрэў, золата засьцяліла яго магілу.

Набліжаўся вечар. Я разьвёў большае полымя. Шчур страпянуўся. Выняў з сумкі пляшку. Пачаў мыць сьпірытусам рукі і твар, на якіх была кроў сябра. Абцёр іх хусткай. Пасьля закурыў папяросу, сеў ля вогнішча і доўга, задумаўшыся, глядзеў у полымя. Курыў папяросу, сплёўваў на вуглі і пра нешта думаў, думаў, думаў...

Зьмяркалася. Цемра пакрыла лясы. Змрок ахутаў усё жалобным вэлюмам.

Вецер памацнеў. Дождж не спыняўся. А зьверху, з дрэў, усё ляцела на зямлю золата.

Зараз працавалі без усялякай сістэмы. Шчур нічога не абдумваў. Накрывалі сланоў адкрыта. Працавалі са злосьцю і напорам. Амаль ня мелі часу на адпачынак. Паўстанцы хадзілі штораз радзей. Шмат груп пакінула зусім работу, а тыя, якія яшчэ працавалі, хадзілі па далёкіх акружных дарогах. Але і там даставалі. Інтуіцыяй адчувалі іх сьцежкі.

Была толькі адна група, якую ніколі не чапалі, хоць было вельмі лёгка яе ўзяць. Гэта "дзікія". Зараз вадзіў іх Дысек Магель, 12-ты машыніст "дзікіх" і 12-ты вар'ят. Болека Камету бальшавікі забілі з засады. Ён ноччу ўзьлез ім на карабіны, і забілі яго некалькімі кулямі... Зьнік Камета з пагранічча. Загінуў першы мачыморда.

Неяк я заўважыў, што ў галаве Шчура памяшалася. Пачаў уважліва за ім назіраць і пераканаўся ў гэтым. Неўзабаве пасьля сьмерці Грабара мы злавілі пяць сланоў. Забралі тавар, які тыя несьлі ў Саветы.

Шчур распакаваў усе ношкі і паскідаў тавар у адну кучу. Пасьля пачаў разьвешваць на елках яркія шалікі, панчохі, світэры, шаўкі, рукавічкі, лакіраваныя паскі. Такім чынам ён упрыгожыў некалькі елачак. Я прыглядаўся за работай сябра і не перашкаджаў яму. А ён адышоў больш чым на дзесяць крокаў ад дрэў і, нешта напяваючы пад нос, аглядаў сваю працу. Пацёр далоні і сказаў мне:

-- Ну, як... муравана?

-- Так сабе... Пойдзе...

Шчур узяў рэшту тавару і ўкінуў у ручай паблізу ад нас. Калі потым мы былі на мяліне, Шчур вымавіў:

-- Ведаеш, што зрабіў аддзін селянін з-пад Курдуноў?

-- Ну?

-- Быў жміндай. Усё жыцьцё зьбіраў грошы. А калі па старасьці захварэў і лёг воблагам, дык трымаў іх у скураным мяшэчку пад падушкай, бо баяўся, каб хто-небудзь са сваякоў не забраў. А незадоўга перад сьмерцю пачаў глытаць залатыя манеты. Глытаў адну за другой -- нібы цукерачкі. Пасьля пачаў задыхацца ад золата. Прыбеглі сыны, дочкі і жонка. Хацелі яму перашкодзіць. Той пачаў іх дзерці, кусаць і праклінаць. Пры тым і памёр.

Я ня цяміў, навошта і ў сувязі з чым ён мне гэта апавядае. А ён час ад часу, найчасьцей у вельмі неадпаведны момант, казаў мне: "А ведаеш, што адбылося ў Гярвелях, ва Ушы, у Дубровах?", або: "Ведаеш, што зрабіў той альбо той?" І апавядаў мне дзіўныя гісторыі.

Я зразумеў, што ў галаве Шчура перакулілася мэбля. Толькі ня мог здагадацца, на чым трымаецца яго вар'яцтва. Не адыходзіў ад яго ні на крок. Жылі пераважна пад голым небам. Працягвалі далей ганяцца за сланамі, але ня раз мы пакідалі тавар у лясах, дзе ён нішчыўся і марнаваўся. Некалькі разоў вечарамі заходзілі ў мястэчка. Куплялі там правіянт і папяросы. Шчур наведваў сваіх інфарматараў і даведваўся ад іх, хто яшчэ ходзіць за граніцу. Наша работа зьменшылася, бо паўстанцы амаль зусім закінулі перамытніцтва. Некаторыя нават баяліся хадзіць вуліцамі мястэчка па адным. Мы трымалі ўсіх у страху.

Шчур даведаўся ў мястэчку, што пэўная група паўстанцаў ходзіць за граніцу не адразу з мястэчка Ракава, а з Волмы. З гэтага боку нясуць за мяжу вельмі каштоўны тавар, а на нашым адрэзку вяртаюцца без усялякага груза. У той жа час іх праваднік -- Бэрка Станога пасьля перакідкі двух-трох груп вяртаўся з-за граніцы адзін з выплачанымі за тавар грашыма. У залежнасьці ад колькасьці перафарцаванага туды тавару, пераносіў в... я сумы -- ад 5 да 10 тысяч да... у. Прыкладна падказалі адрэз..., якім вяртаўся з Саветаў Бэрка Станога. Знаходзіўся непадалёку ад Тэклі Поля.

Праз нейкі час удакладнілі, што Бэрка Станога пасьля пераходу граніцы ідзе шасьцю дарогамі. Пра...дзіць каля дубовага бору дз... а Навіцкага; логам, зводдаль ...д сьвірна кіраўніка тутэйшага маёнтка Карабіновіча; каля карчмы, што знаходзіцца на дарозе з Волмы ў Ракаў; і, нарэшце, лесам, паблізу ад карчмы. Там жа праходзіў трыма шляхамі: лугам, каля вёскі, па леваму крылу лесу і сьцежкай, якая перасякала лес. Прымаючы пад увагу розныя акалічнасьці, рабілі засады на адной з тых дарог. Аднаго разу, як звычайна, зрабілі засады ў двух месцах: я на сьцежцы, якая вяла ў сярэдзіну лесу, а Шчур на яго левым крыле. Прыкінулі, што Станога мусіць вяртацца па адной з гэтых дарог.

Была другая гадзіна ночы. Месцы нашых засад знаходзіліся ў значнай адлегласьці ад мяжы. Каб не прагледзець жыда, я ўважліва ўзіраўся ў прастору перад сабой. Калі здавалася, што ўхапіў нейкія парушэньні на мясцовасьці, падымаўся і падрабязна азіраў наваколле. Пераканаўшыся ў зрокавым падмане, зноў сядаў на сасновы пень.

У нейкую хвіліну зьлева ад мяне даляцеў лямант. Я пабег ускрай лесу. Наблізіўся да засады Шчура. Убачыў, што той абшуквае селяніна, які прасіўся, каб Шчур яго адпусьціў; за гэта даваў 10 рублёў золатам. Селянін нёс у мяшку больш дзесяці кілаграмаў авечай воўны і казаў, што ідзе да сваякоў, якія жывуць паблізу ад Волмы.

Нечакана мне прыйшла ў галаву адна думка. Калі Шчур адпусьціў селяніна, я сказаў сябру, што, як на мой розум, дык Бэрка Станога ніколі не вяртаецца з Саветаў адзін, а заўсёды ідзе разам з бабай і селянінам, якія крочаць наперадзе на адлегласьці ў некалькі дзесяткаў крокаў, а зводдаль прастуе Бэрка. Я прыгадаў яму бабу, якую затрымалі непадалёку ад сьвірна Карабіновіча. Шчур, нічога не вымавіўшы, кінуўся па пройдзенай селянінам дарозе. Праз квадру гадзін вярнуўся.

-- Маеш рацыю: ззаду ішла баба, а далей нехта ў ботах. Аб'ягорылі нас.

Ён усеўся на камель зваленай ветрам бярозы і доўга сядзеў нерухома. Я закурыў папяросу, падаў яму. Выкурыў усю, ні словам не адгукваючыся да мяне.

-- Можа, пойдзем, -- запытаў яго.

Падняў галаву. Пры сьвятле месяца ўбачыў яго бледны худы твар і бліскучыя, крыху прыплюшчаныя вочы.

-- Кажаш: пойдзем?

-- Так. Няма чаго тут сядзець!

-- Не... Ня пойдзем... Я адзін пайду... Ты ня пойдзеш...

-- Куды? -- запытаўся я зьдзіўлена.

-- На поўдзень пайду. Туды, куды птушкі паляцелі... Там у мяне свае... Ведаю Кіеў, Харкаў, Растоў, Адэсу, Тыфліс... Пайду... Што я тут? Няма нікога... У мяне брат жыве ў Растове... Брат, матка і сястра... Маці старая, брат старэйшы за мяне, а сястры -- чатырнаццаць... Можа, ім блага?.. Пагляджу... Няхай гэта ўсё халера забярэ!..

Падняўся і пакрочыў у напрамку тракту. Рэвальвер трымаў у руцэ. Забыўся яго схаваць. Я ішоў за ім. Ведаў, што трапіла яму ў галаву цяпер нейкая новая думка і я не выб'ю яе зь ягонай галавы.

На наступны вечар мы перайшлі граніцу ў Альшанцы. Засекі калючага дроту я перарэзаў нажніцамі, якія ўвесь час нашу пры сабе. Мы пайшлі лесам да другой паласы. Крочылі па добра вядомых нам дарогах, якімі перанесена з усходу на захад і наадварот міліёны ў таварах і грашах. Мы ведалі тут кожную сьцежку і кожную дарогу, кожную паляну, кожны лог, кожны ручай, амаль ці ня кожнае дрэва і куст. Наведалі шмат памятных для нас мясьцін. Нічога не казалі. Крочылі бяз шолаху пры сьвятле месяцовых промняў і ў змроку, які ляжаў у нетрах лесу. Трымалі ў руках рэвальверы.

Наблізіліся да Старасельскага лесу. Тут ступілі на тракт. Рухаючыся далей адкрыта па дарозе, сталі на скрыжаваньні чатырох шляхоў. Тут выцягнулі рукі ва ўсе бакі сьвету некалькі дарожных паказальнікаў. Тут было на паўдарозе з Ракава да Мінску. Каля тых дарожных знакаў Шчур затрымаўся. Сеў на малым, зарослым травой пагорку, выняў з кішэні вялікую пляшку. Паглядзеў праз яе на месяц і вымавіў:

-- Даўно мы ня пілі лікёру? Што?

-- Даўно.

-- Дык вып'ем... на разьвітаньне... Бо, напэўна, больш ніколі ня ўбачымся.

Ён зьдзёр аб дарожны паказальнік з бутэлькі сургуч і ўдарам далані выбіў з бутэлькі корак. Пасьля сказаў:

-- Ну, будзь здаровы і шчасьлівы і ніколі не паддайся хамам!

Пачаў піць. Адліў палову пляшкі і даў яе мне.

-- За твой пасьпех ва ўсім! -- адказаў я яму.

Выпіў рэшту лікёру, а бутэльку кінуў далёка ў поле.

Мы закурылі папяросы.

-- Ведаешь што? -- вымавіў Шчур.

-- Слухаю.

-- Ты павінен злавіць Бэрку Станогу... Хоць адзін раз... Я не магу застацца... павінен ісьці туды... Але ты гэта зрабі!.. Зробіш?..

-- Добра.

-- Дакладна? Слова?

-- Калі не перастане хадзіць, дык напэўна!

-- Гэта клёва!

Зноў закурылі... Пасьля Шчур падняўся. Агледзеўся навокал, па палях, і потым сказаў мне:

-- Ведаеш што? Жыў недалёка ад Каменя адзін селянін. У яго былі справы зь дзедзічам. Аднаго разу дзедзіч пакрыўдзіў яго. Селянін вырашыў абавязкова адпомсьціць яму. Неяк на яго падворак забег сабака дзедзіча. Селянін трымаў у руках касу. Замахнуўся і адсек сабаку нагу. Так было. Разумееш?

Ня ведаю, што ён гэтым хацеў сказаць і да чаго гэта павінна адносіцца, але я сказаў:

-- Разумею.

-- Ну дык бывай!.. Мне ўжо пара!...

Моцна пацiснуў мне даланю і, сьпяшаючыся, пакрочыў дарогай у напрамку Старога Сяла. Я глядзеў ему ўсьлед: ці азірнецца?.. Не азірнуўся... ён хутка зьнік у сяйве зь месячных промняў на ўскраіне Старого Сяла. Я падумаў, што зь ім можа нешта здарыцца: у Старым Сяле звычайна жылі і спыняліся падпольнікі, сексоты і чэкісты. Мы заўсёды абыходзілі яго зводдаль... Я доўга чакаў: а можа, прагучаць стрэлы?.. Можа трэба будзе бегчы на дапамогу?.. Але ўсё было ціха...

Заканчэнне.
Пачатак у №№ 29—10.

ДА СТАГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ КАНДРАТА КРАПІВЫ

ГОЛАС ВЕКУ

У дваццатых -- трыццатых гадах па ўсёй Беларусі шырока загучала імя Кандрата Крапівы. Яго сатырычныя вершы, байкі ведалі ўсе, хто ўмеў чытаць, і нават тыя, што не ведалі граматы -- завучвалі вершы і байкі на памяць ад тых, хто грамату ведаў. У гэтых творах людзі пазнавалі сябе, пазнавалі сваіх аднавяскоўцаў і былі пераканаyы: аўтар гэтай паэзіі -- свой чалавек, з іхняга асяроддзя, інакш не ведаў бы ён так глыбока сялянскага жыцця, не ўмеў бы гаварыць такою роднаю моваю, не спасціг бы таго гумару, вясёлага слоўца, без якога не абыходзіцца гаворка беларуса.

Ён і, праўда, быў іхні, з іхняга жыцця, з іхняга асяроддзя. Родам з вёскі Нізок Уздзенскага раёна Мінскай вобласці, з вёскі, якая дала беларускай культуры не аднаго славутага дзеяча, ён з дзяцінства ўбіраў у сваё сэрца, у сваю душу побыт, мову, праблемы беларускага селяніна і, калі адкрыўся, расцвіў самабытны крапіўоўскі талент, прысвяціў яго свайму народу.

Ён высмейваў невуцтва, прыстасаванства, бюракратызм, кар'ерызм, клікаў да светлага, да чысціні і ў побыце, і ў душах. Яго вершы, байкі прайшлі выпрабаванне часам, іх і сёння вывучаюць у школах, чытаюць са сцэны і прафесійныя, і самадзейныя артысты. Разам з Янкам Купалам, Якубам Коласам, Кандратам Крапівою стварыўся моцны грунт, на якім вырас трывалы будынак сучаснай беларускай літаратуры -- гонар і слава нашага народа.

Сатырычныя вершы, байкі -- гэта быў пачатак творчасці Кандрата Крапівы. Далей пайшлі апавяданні -- "Людзі-суседзі", "Жывыя праявы", раман "Мядзведзічы", у якіх зноў жыццё беларускай вёскі, барацьба з яе адсталасцю, заклік да ўсталявання новых адносінаў.

Талент мацнеў, набіраўся сілы, шукаў новых формаў для свайго выяўлення, больш глыбокага пранікнення ў жыццё, да больших вобразных абагульненняў. Пошукі прывялі да драматургіі. І нараджаюцца п'есы "Канец дружбы", "Партызаны". Але яны яшчэ прадмова да класічнага твора, да шэдэўра беларускай драматургіі -- п'есы "Хто смяецца апошнім".

Надышлі страшныя часіны, цёмныя сілы наступалі на ўсё светлае, сумленнае, запанаваў тэрор, які нішчыў цвет інтэлігенцыі, самых сумленных, безабаронных. Страх лунаў у паветры. І як водпаведзь гэтаму страху, агонь па іх смехам, агонь смехам па тых, хто прычына гэтага страху, -- камедыя "Хто смяецца апошнім". Гэта быў і літаратурны, і грамадзянскі подзвіг. Варта было дзівіцца, што ахоўнікі таго ладу не абрынулі на аўтара свой гнеў, хаця існаваў ужо на Кандрата Крапіву данос як на аўтара нацдэмаўскіх твораў, удзельніка нацфашысцкага падполля, актыўнага ўдзельніка нацфашысцкай арганізацыі ў Беларусі. Магчыма, улады спалохаліся крапіўоўскага смеху, палічылі за лепшае не зразумець усёй вастрыні твора, прыкінуцца, што гэта не пра іх, і нават прысудзілі за п'есу Дзяржаўную прэмію СССР. Але не маглі не сказаць пра свой час вобразы Гарлахвацкага, Тулягі, сюжэт перадаваў атмасферу, пры якой магчымы быў канфлікт, абмаляваны ў п'есе. Сатырычныя стрэлы траплялі ў яблычка.

Кандрат Кандратавіч быў удзельнікам некалькіх войнаў. Са зброяй у руках прайшоў ён праз першую сусветную вайну, праз грамадзянскую, дзе служыў у Чырвонай Арміі, праз фінскую. У перыяд Вялікай Айчыннай вайны працаваў у франтавых газетах, рэдагаваў газету-плакат "Раздавім фашысцкую гадзіну".

У 1943 годзе ў глухім мястэчку Шчучын Гродзенскай вобласці, куды закінула мяне ваенная ліхалецце, нумар гэтай газеты трапіў у нашу хату -- хату партызанскага сувязнога. А ў ім -- фельетон Кандрата Крапівы "Наглядная геаграфія" пра немца, які прыехаў з Усходняга фронту на пабыўку і расказваў сваёй фрау, дзе і ў якое месца яго параніла.

Нельга ўявіць радасці і захаплення, з якімі я чытала гэты фельетон, ён абудзіў веру: усё наша, роднае не загінула, хутка-хутка надыдзе вызваленне. Думаю, такое ўражанне гэты фельетон зрабіў не толькі на мяне, а на ўсіх, хто мог прачытаць яго ў акупаванай фашыстамі Беларусі.

Слова Кандрата Крапівы біла па ворагу.

Пасля Айчыннай вайны Кандрат Крапіва ўзначаліў часопіс "Вожык", які быў створаны на аснове газеты-плаката "Раздавім фашысцкую гадзіну". Тут зноў ішла барацьба -- з кар'ерыстамі, прыстасаванцамі, раскрадальнікамі дзяржаўнай маёмасці, з нядбайнымі гаспадарнікамі. Я ў той час таксама працавала ў "Вожыку", тэхнічным сакратаром, і магла зблізку назіраць і жыццё часопіса, і работу яго галоўнага рэдактара.

Чамусьці лічыцца, што пісьменнік-сатырык, з-пад пяра якога з'яўляюцца такія вясёлыя вобразы, сітуацыі, творы якога іскрацца гумарам, колюць сатырай, і сам павінен быць вясёлым чалавекам. Кандрат Кандратавіч не часта ўсміхаўся, ён быў павольны ў рухах, разважлівы ў гаворцы, але слова яго было заўсёды трапнае, важкае і даволі часта пякучае.

Работа ў часопісе "Вожык" давала Кандрату Крапіве шмат клопатаў. Пакрыўджаныя героі фельетонаў пісалі скаргі ў высокія інстанцыі, абвяргалі абвінавачванні, што выстаўляў да іх часопіс. І Кандрата Кандратавіча часта выклікалі ў тыя інстанцыі, патрабавалі тлумачэнн... Трэба было зноў і зноў даказваць, ... часопіс напісаў праўду, што героі фельетонаў проста абараняюць свае мундзіры.

Ратаваў Кандрата Кандратавіча ад суровых вывадаў хіба яго вялікі аўтарытэт драматурга, пісьменніка, слава яго на той час лунала ўжо далёка за межамі Беларусі. ...эк, відаць, яму самому надакучыл... ...дзіць ды апраўдвацца ў тых інстанцыях, акрамя таго, работа ў часопісе займала шмат часу, які пісьменнік імкнуўся аддаць творчасці, і ў 1947 годзе Кандрат Кандратавіч пакінуў часопіс.

На гэты час прыпадае і пара апалы, што накацілася на славутага драматурга -- не ўсцярог і вялікі аўтарытэт. У 1946 годзе Беларускі драматычны тэатр імя Янкі Купалы паставіў п'есу Кандрата Крапівы "Мілы чалавек". П'еса выкрывала прыстасаванца, які ў час вайны нажываўся на горы народным, махлярствам ствараў уласны дабрабыт. І пакаціўся гром крыўкі. Прэса абуралася: як гэта так, каб у час Вялікай Айчыннай вайны, калі ўвесь народ, не шкадуючы жыцця, змагаўся з ворагам, мог з'явіцца прыстасаванец, што нажываўся на людской бядзе?!

П'есу знялі з рэпертуару, Кандрат Крапіва трапіў у няміласць. І толькі ў васьмідзесятыя гады п'есу рэабілітавалі, прызналі, што аўтар стварыў неўміручы вобраз паразіта на народным целе.

Падчас работы ў часопісе "Вожык" я часта сустракалася з Кандратам Кандратавічам, бачыла, з якою адказнасцю ставіўся ён да сваёй работы, з якою павагаю ставіліся да яго супрацоўнікі. А ў "Вожыку" ў той час працавалі Максім Танк, Максім Лужанін, малады Янка Брыль. Яны прыслухоўваліся да кожнага слова рэдактара, раіліся з ім па творчых пытаннях.

Потым шмат гадоў не даводзілася мне асабіста сустракацца з Кандратам Кандратавічам. Наведала я яго толькі тады, калі ў часопісе "Полымя", дзе я працавала тады літсупрацоўнікам, друкавалася яго выдатная п'еса "Брама неўміручасці" -- вельмі актуальная, з вострымі, дасціпнымі дыялогамі. Я занесла яму для прачытання карэктуру п'есы.

Кандрат Кандратавіч знаходзіўся на той час ужо ў даволі сталым узросце, але відаць было, як трымае ён руку на пульсе часу, як хоча сваім творам, сваім словам умяшацца ў жыццё, перайначыць у ім кепскае да лепшага, высмеяць чалавечыя заганы.

Мне здалося, што Кандрат Кандратавіч за гэты доўгі час, што я яго не бачыла, не вельмі і змяніўся, толькі сам ён пажаліўся, што пачалі здаваць вочы.

Наступным разам я сустрэлася з Кандратам Крапівою, калі ён ужо займаў пасаду віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук БССР. На радзіме Кандрата Кандратавіча рыхтаваўся вечар, прысвечаны яго васьмідзесяціпяцігоддзю. Сам Кандрат Кандратавіч з прычыны свайго не вельмі добрага здароўя не мог паехаць на радзіму. Цераз мяне перадаваў ён прывітанне землякам. Ён гаварыў: "Перадайце, калі ласка, што я ніколі не забываю сваіх землякоў, мяне заўсёды радуе, калі я даведваюся пра поспехі раёна... Пра наш раён можна сказаць вершамі паэта, што зямля, дзе былі лес, балота ды пясок, дзякуючы працавітым людскім рукам, ператвaрылася ў багатую ніву, дае высокія ўраджаі..."

Кандрат Кандратавіч прасіў перадаць прывітанне ўсім земляробам, настаўнікам Нізаўскай школы.

Пра Кандрата Крапіву можна сказаць, што ён заўсёды быў са сваім народам, служыў яму і творчасцю, і работаю на ўсіх пасадах, і ўсім сваім жыццём. Ён вельмі шмат зрабіў як вучоны, аддаўшы нямала сіл стварэнню беларускіх слоўнікаў. Нават тады, калі ўжо вельмі кепска бачыў, не спыняў працы, яму чыталі словы, ён шукаў для іх сінонімы, эквіваленты, правільныя граматычныя формы. У размове са мною на адным са спатканняў у яго кабінеце віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук БССР ён гаварыў мне: "Чакаю карэктуру руска-беларускага слоўніка, рыхтуецца і двухтомны беларуска-рускі слоўнік, я ўсё кансультую гэту работу, потым давядзецца рэдагаваць, трэба глядзець кожнага слова. Сам то я пасля аперацыі на вачах кепска бачу, мне чытаюць, а я раблю заўвагі, работа гэта вельмі працаёмкая... Прадметы, якія вакол мяне, я не адрозніваю, па незнаёмым месцы адзін хадзіць не магу, быў на з'ездзе, дык меў з сабою праваднікa..."

Але і ў такім стане ён не пакідаў літаратурнай працы, піс... ...човыя байкі, працаваў над новаю п'е...

Гады бралі сваё, хвар... ...ы апаноўвалі ўсё мацней. Ды і жыццё, звычайнае чалавечае жыццё не песціла. Пяклі даўнейшыя раны. У 1942 годзе пад Сталінградам загінуў старэйшы сын Барыс. Рана памерла жонка Алена Канстанцінаўна, якая за знакамітым мужам не зрабілася паняю, за... ...валася простаю, добразычліваю і ... ...аю. Цяжка захварэла дачка Люда.

Апошняе маё спатканне з Кандратам Кандратавічам адбылося ўжо ў бальніцы, дзе ён ляжаў пасля складанай аперацыі. І здзівіў, уразіў мяне дух гэтага чалавека. У такім паважаным узросце -- перайшло за дзевяноста -- моцна хворы, ён цікавіўся -- хто будзе сакратаром партыйнай арганізацыі ў Саюзе пісьменнікаў, -- не знаходзіў вартай кандыдатуры. Ён сачыў за літаратурным працэсам -- гаварыў мне пра новыя творы, апублікаваныя ў часопісе "Полымя", а я ведала, што нават маладыя, здаровыя пісьменнікі не вельмі сочаць за творчасцю сваіх калег.

І яшчэ здзівіла: стары чалавек, пасля складанай аперацыі, а хоць бы раз пажаліўся на сваё здароўе альбо сказаў, як часта кажуць людзі яго веку: вось, можа, памру, можа, не дажыву... Ён не ўдастоіў смерць нават упамінання пра яе. Ён зноў гаварыў пра жыццё. "Без работы нудна... Я на сваёй пасадзе віцэ-прэзідэнта мог працаваць у тыдзень адзін дзень з чвэрткаю, а я прыходзіў на работу кожны дзень і працаваў па пяць гадзін".

Самае цяжкае было для яго -- што адарваны ад актыўнай працы, хаця за свае амаль дзевяноста пяць гадоў ён пераварнуў яе горы. Ён аўтар бессмяротных твораў -- баек, сатырычных вершаў, фельетонаў, якімі хацеў палепшыць свет. Ён класік беларускай драматургіі, можна смела гаварыць пра тэатр Кандрата Крапівы, варта толькі пералічыць назвы яго п'ес -- "Канец дружбы", "Партызаны", "Хто смяецца апошнім", "Мілы чалавек", "З народам", "Людзі і д'яблы", "Пяюць жаваранкі", "Зацікаўленая асоба", "Брама неўміручасці", "На вастрыі".

Шмат па якіх п'есах Кандрата Крапівы ставіліся фільмы, зусім нядаўна па тэлебачанні паказвалі фільм па яго незабыўнай п'есе "Хто смяецца апошнім". Ролі ў ім igралі славутыя артысты, гонар Беларускага драматычнага тэатра імя Янкі Купалы -- Л.Рахленка, Г.Глебаў, Б.Платонаў, Г.Грыгоніс, Л.Ржэцкая, З.Бравaрская. І сёння фільм не страціў сваёй цікавасці, сваёй злабадзённасці.

Творчасць Кандрата Крапівы была голасам веку. У ёй адбіліся праблемы стагоддзя, трагедыі стагоддзя. Як вялікі мастак, у сваіх сатырычных творах ён адлюстраваў дыханне веку, яго цяжкі поступ.

Лідзія АРАБЕЙ.

Кандрат КРАПІВА

КРАПІВА

Я ў мастацкім агародзе
Толькі марная трава.
А якая! Смех, дый годзе:
Я -- пякучка-крапіва.

Я расту вось тут пад плотам
І не так даўно ўзышла,
А ўжо многім абармотам
Рукі-ногі папякла.

Хто палез за агуркамі,
Хай той носіць пухіры --
Мяне голымі рукамі
Асцярожна, брат, бяры.

Хто сустрэўся быў са мною,
Дакрануўся раз ці два,,
Дык той ведае ўжо, хто я:
Я -- пякучка-крапіва.

1922 г.

ДЫПЛАМАВАНЫ БАРАН

БАЙКА

Ў адным сяле (не важна -- дзе)
Хадзіў Баран у чарадзе.
Разумных бараноў наогул жа нямнога,
А гэты дык дурней дурнога --
Не пазнае сваіх варот:
Відаць, што галава слабая.
А лоб дык вось наадварот --
Такога не страчаў ніколі лба я:
Калі няма разумніка другога,
Пабіцца каб удвух,
Дык ён разгоніцца ды ў сцену -- бух!
У іншага дык выскачыў бы й дух,
А ён -- нічога.
І вось за дурасць гэту
Яго вучоным раз празвалі нейк насмех,
А каб двара не перабег,
На шыю прывязалі мету.
-- Вось, -- кажуць, -- і дыплом табе.
Што гэта за "дыплом",
Баран -- ні "мя", ні "бэ",
Аднак жа перад Кошкаю пачаў
ён ганарыцца:
-- А што ж ты думала, сястрыца!
Хіба мне пахваліцца няма чым!
Дыплом я заслужыў, здаецца ж,
галавою,
І не раўнуйся ты са мною.
-- Аб гэтым лепей памаўчы, --
Сказала яму Кошка. --
Каб ты быў разумнейшы трошка
Ды розумам раскінуць мог авечым,
То ўбачыў бы, што
ганарыцца нечым,
Бо заслужыў ты свой дыплом
Не галавой, а лбом.

Другі баран -- ні "бэ", ні "мя",
А любіць гучнае імя.

1926 г.

СВАЯЎСТВА

БАЙКА

Для сябра ці для сваяка
І на вярбе растуць, часамі, бэры,
І па вядру казёл дае,
бывае, малака.
Хто гэтаму не даў бы веры,
Дык факты тут яго
пераканаюць скора.
Нядаўна нек, учора ці заўчора,
Я чуў -- Свіння Казла хваліла,
Уславіла падрад
разоў са сто.
Хваліла, ды не ў гэтым сіла,
А справа ў тым -- за што!
Яна Цялят сабрала чараду
І пачала:
-- Вы знаеце, -- пытаецца, -- Казла --
Такую бараду
З развілінамі рог!
Ах, што за працаўнік!
Ах, што за маладзец!
Ох, ох! Рох, рох!
Працуе ён не то што за Вала --
За трох!
Спытайцеся сабе ў авец...
Ці верыце яшчэ вы, мілыя мае!
Ён нават малака дае.
Цяляты тут Свінні ў адказ:
-- А не дуры ты, цёця, нас!
Казлова малако сама
еш на здароўе,
А нам ляпей кароўе.
А што ён працаўнік,
і гэтакі й такі,
Дык ясна тут, як двойчы два:
Вы з ім, здаецца ж, сваякі --
Жывёлы з аднаго хлява.

1927 г.

ДА СТАГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ КАНДРАТА КРАПІВЫ

САМАНАДЗЕЙНЫ КОНЬ

БАЙКА

Вялікаму каню -- вялікі хамут.

Народная прыказка.

Меў нейкі Селянін мізэрнага Каня --
З сабаку, можа, так, мо, з добрае шчаня.
Малому веліччу быць хочацца заўсёды, --
У мацеры-прыроды
Такі спрадвеку ўжо закон.
Так вось і гэты Конь...
Яно не ганьба хоць -- сабе дабра жадаць,
Але ў Каня ўжо, як відаць,
Жаданне ў манію вялічча перайшло.
І стаў ён скардзіцца на ўсё сяло:
І "і-га-га!" і "і-го-го!" --
Хамут нібы не да яго.
-- Я сам, -- іржэ, -- такі каніска,
А вось хамут дык жарабячы блізка --
Не засупоніўшы і то ён нават цесны:
Ні ўлезці мне ў яго, ні вылезці -- хоць трэсні!
У горад Селянін прыехаў на кірмаш.
І вось убачыў тут асілак наш,
Што грузныя ламавікі
Пудоў па сто вязуць мукі.
-- Ну вось цяпер ці бачыш ты, --
Пытае ён Гаспадара, --
Якія ў коней хамуты!
Табе б купіць даўно пара
Хоць трошкі большы для мяне,
І я б за іх цягнуў тады ўдвайне:
Не сто пудоў, а цэлых дзвесце.
Тут, каб Каню свайму давесці,
Што гэта глупства і мана,
Каб выгнаць, зноў жа, наравы
З дурной канёвай галавы,
Той гаспадар і просіць фурмана,
Каб ён у воз вялікі свой запрог яго каняку.
Фурман гатоў за пэўную падзяку, --
Асілак наш ужо ў вялікім хамуце.
Ахвоты той хамут хоць шмат яму паддаў,
Але тут здарыўся скандал:
Пралезлі праз хамут канёвы персі й ногі,
І затрымаўся ён аж ледзь на жываце.
А тут яшчэ пракляты воз
І з месца не скрануць -- як да зямлі прырос.
І просіць у бядзе наш дурань дапамогі.
З тае пары другога хамута
Не патрабуе Конь ніколі:
Свайго яму якраз даволі.
Хамут стаў -- проста любата.

Мне часта крыкуны мільгаюць у вачах --
Да славы прагныя, ды вузкія ў плячах.

1927 г.

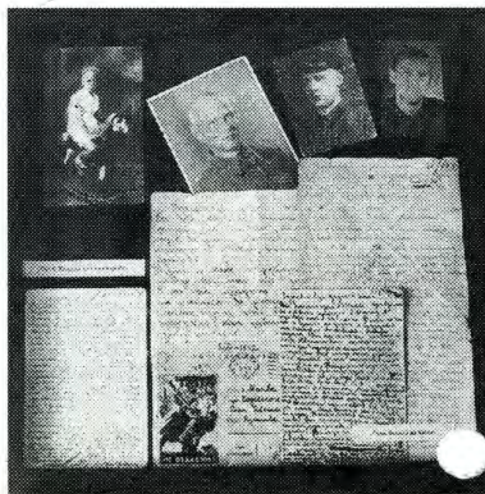
БАЛАДА ПРА ЯЎТУХА

Быў хлопчык
як хлопчык --
Гуляў сабе, рос,
Не думаў да часу
Пра будучы лёс,
Меў шмат закадычных
Адданых сяброў,
Гусей з імі пасвіў
І нават кароў,
І розум ён чэрпаў
З адных з імі кніг,
Але Яўтушок быў
Спрытнейшы за іх:
Умеў нацянькі ён
Да мэты ісці --
Пачаў вызначацца,
Пачаў ён расці.
Начальнікам хутка
Зрабіўся Яўтух,
І дружбы хлапечай
Агеньчык патух.
Сябры працавалі,
А ён усё рос,
І стаў задзірацца
Ўгару яго нос:
Ад веліччы ўласнай
Праз год ці праз два
Аж стала кружыцца
Ў яго галава.
Не бачыў зямлі ён,
Не бачыў людзей,
Як быццам сурочыў
Яго ліхадзей.
І помы, і намы
Яму па чарзе
Дакладвалі, што там
Такое ўнізе.
На падпірках так ён
Хадзіў па зямлі,
На ёй жа ухабы
І ямы былі.
Аднойчы няўдалы
Някемлівы нам
Не ўспеў папярэдзіць
Ад здрадніцкіх ям,
І плюхнуўся ў яму
Знянацку Яўтух...
І гэта вялікі,
Вялікі быў плюх.

1963 г.

Беларусь шырока адзначыла стогадовы юбілей свайго выдатнага сына, патрыярха і класіка нацыянальнай літаратуры Кандрата Крапівы. Яго талент, творчасць, н... ковая дзейнасць склалі гонар беларускай культуры. Векавы юбілей пісьменніка шырока адзначаны ў нашай краіне. У тэатры імя Янкі Купалы, дзе ішлі з велізарным поспехам п"есы Кандрата Крапівы, адбылася ўрачыстая вечарына, прысвечаная знамянальнай даце. З дакладам выступіў Віктар Каваленка, прысутнічалі госці з Польшчы і Украіны.

У музеі Вялікай Айчыннай вайны прайшла вечарына, дзе згадваўся Кандрат Крапіва як ваенны журналіст.

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры працуе выстава "Кандрат Крапіва -- вядомы і невядомы". Гэтыя здымкі зроблены менавіта ў час адкрыцця выставы, калі на вечарыну, прысвечаную выдатнай падзеі, прыйшлі паплечнікі Кандрата Крапівы, блізкія яму людзі, шматлікія чытачы і прыхільнікі яго таленту. Пра Кандрата Крапіву -- рэдактара пасляваеннага "Вожыка" -- цікава распавядаў тагачасны супрацоўнік часопіса народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль, а пра Кандрата Кандратавіча-дзядулю гаварыла ўнучка, кандыдат мастацтвазнаўства Алена Атраховіч.

На вечарыне гучалі таксама байкі і вершы Кандрата Крапівы, артысты нацыянальнага тэатра паказвалі ўрыўкі з п"ес драматурга Крапівы, а мовазнаўцы выказваліся пра літаратурна-крытычныя і лінгвістычныя працы акадэміка Крапівы. Выстава, на якой сабраны рэчы, творы і іншыя экспанаты славутага чалавека, дапоўнілі ўяўленні пра яго жыццё і творчасць.

НА ЗДЫМКАХ: выступае ўнучка Алена АТРАХОВІЧ, а выставу адкрывае нявестка Зоя АТРАХОВІЧ; экспанаты выставы.

Фота Віктара СТАВЕРА.

МУРАШКА І ЖУК

БАЙКА

Раз летнім днём цераз дарогу
Мурашка пруцік валакла
Ды прыпынілася была,
Чакаючы сяброўку на падмогу.
І гэтым часам
Пачуўся нейкі гук,
Як бы спяваў хто басам,
А з гукам сеў паблізу Жук.
Глядзіць Мурашка палахліва:
Што за дзіва!
Такі блiскучы ягамосць --
Наставіў вусы ці то рогі,
Ідзе паважна ўздоўж дарогі,
Пагардліва наўкола пазірае,
Адзенне тое лакам ззяе --
Ці не замежны госць!
-- Ну што, малеча, цяжка
Цягнуць такое на гарбе! --
Прамовіў Жук,
заўважыўшы Мурашку.
-- А мы працуем на сябе.
-- Ды чуў... Пра гэта ўсюды трубяць.
Павага, слава, чэсць!
-- Хто не працуе, той не есць.
-- Давай, давай! Работа дурняў любіць.
-- Без працы хіба можна жыць!
-- Працуй. А мне на ліха праца!
І без яе як мае быць
Магу я смачна есці, піць,
Па модзе апранацца.
А слава... Што мне слава!
-- Ці-ка-ва.
-- Калі цікава, дык хадзем,
Я пакажу ахвотна,
Дзе я жыву і што я ем,
Якім я водарам дышу,
Як час праводжу бесклапотна
І на гарбе цяжару не нашу.
І ты жыццё мо перайначыш,
Як гэта ўсё пабачыш.
Да мэты прасцяком
Паўзе Мурашка за Жуком:
Хоць вокам глянуць на той рай --
На Жукавы палацы.
Мо праўда ёсць на свеце край,
Дзе можна жыць без працы.
Жук важна крочыць перадом,
За ім Мурашка сціпла.
Жук ганарліва: -- Вось мой дом!
І тут... Мурашка ўліпла.

Такі ж не мелюць языком,
А праўду кажуць людзі:
Як папаўзеш ты за Жуком,
Дык апынешся ў брудзе.

1964 г.

ШЛЯХІ ДА ІСЦІНЫ

БАЙКА

Жылі ў суседстве два Іваны.
Адзін -- мудрэц --
Шукаў ва ўсім пачатак і канец,
Другі -- прастак --
Жыў проста так.
Вось раз ідзе прастак з двара --
Касцюмчык, гальштук, папяроска.
-- Куды! -- пытае цёзка.
-- Ды мне пара...
Вунь там у скверыку чакае
Чарнявая такая.
-- Я бо гляджу -- надраіў чуб.
Жаніцца думаеш!
-- А хоць бы й так!
-- Дык ты ж не знаеш,
што такое шлюб.
-- Я па-вучонаму адказваць не бяруся.
Як ажанюся -- разбяруся.
-- Прастак дык ён і ёсць прастак.
А я хачу спачатку разабрацца.
Цяжкая, праўда, праца,
Вунь, бачыш, колькі кніг!
Усё пра шлюб сабрана ў іх
Ад самага Адама.
Дык вось мая праграма:
Пакуль да сутнасці не дабяруся --
Не ажанюся.
Ад першабытнае сям'і пачну.
-- Ну-ну!
Жадаю поспеху.
-- Табе таксама.
Пакуль мудрэц, сабраўшы
кніжак стог,
І дзень і ноч над імі сох,
Пакуль дабраўся да матрыярхату,
Прастак прывёў чарняўку ў хату.
Яшчэ прайшло мо год ці два,
Штудзіруе разумнік том за томам,
Трашчыць аж галава,
А ўсё канца няма
крыніцам невядомым.
Раз, глянуўшы на свет, разумны
аж здзівіўся:
Сынок у "дурня" нарадзіўся.

Ішлі гады сваёй хадою...
Пад старасць наш мудрэц,
Аброслы сівай барадою,
Знайшоў-такі пачатак і канец,
Але на сівізну кудзелі
Нявесты не глядзелі.

1965 г.

МАСТАЦТВА СПРАЎДЖВАЕЦЦА ДУМКАЙ

Так сталася, што толькі зараз, наведаўшы выставу Ілоны Барадулінай у Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры (а для мастачкі гэта ўжо не першая сустрэча з гледачом), адкрыў для сябе новае імя. Шкадую, што не здарылася гэтага са мною раней. І шкадую зусім, паверце, не трывіяльна, не дзеля таго, каб, такі вось ход скарыстоўваючы, выказаць павагу, шанаванне таленту Ілоны Барадулінай. Шкадую, бо якраз яе -- невядомай раней для мяне мастачкі -- выстава, яе карціны сталіся свайго роду наймагутнейшым ударам па майму кансерватыўна-ўлюбёнаму ўспрыманню мастацтва як з'явы рэалістычнай. Усялякія там "арты" (разумець трэба пад гэтым абстракцыянізм і ўсе яго накірункі) не маглі, здавалася б, раней ні на кроплю парушыць маю трывалую ідэйна-мастацкую пазіцыю. Мая любоў да Рэпіна і Сурыкава, Васняцова і Грамыкі, Бяльніцкага-Бірулі і Пэна трывалую памежную варту выставіла, не дапускаючы ў мастацкую свядомасць іншамоўнае, як прызвычаіўся меркаваць, мастацтва. Нават даўняя кубінская сустрэча, што прымусіла крыху завагацца, закалыхацца думкам, не зрабіла такой выразнай маю здраду. А што ж здарылася на Кубе?.. Пра гэта я якраз і ўспомніў, блукаючы ў прасторы паміж карцінамі Ілоны Барадулінай.

На сустрэчу да савецкіх вайскоўцаў (а было гэта, здаецца, у 1988 годзе, дакладную дату ўстанавіць цяжка: пражыў я на Востраве Свабоды больш двух гадоў) камандаванне запрасіла аднаго са стаўпоў савецкай міжнароднай журналістыкі. Калі не памыляюся, прозвішча яго — Гуртавенка. І кіраваў ён тады аддзяленнем АДН у Гаване. Сярод іншых пытанняў (а ўпершыню спадар Гуртавенка патрапіў на Кубу на зары новай дэмакратычнай дзяржавы) вайскоўцы пацікавіліся характарам колішніх адносін Фідэля Кастра і Мікіты Хрушчова. У прыватнасці, згадалі той момант, калі Хрушчоў разагнаў выставу ў Манежы. Гуртавенка заўважыў, што якраз пра стаўленне Фідэля да ўчынка Хрушчова запыталіся падчас адной з тагачасных прэс-канферэнцый. Уявіце сабе, у якую сітуацыю патрапіў Хрушчоў — гарантыя ўлады Фідэля. Кубінскі лідэр павінен быў чарговы раз саграшыць і назваць учынак Мікіты Сяргеевіча ідэйна правільным. Фідэль доўга трымаў паўзу. Пасля пачаў расказваць, што ў яго пакоі вісіць рэпрадукцыя вядомай карціны Сікейраса. На карціне -- дрэва, якое расце карэннямі ўгару. Крона ж скіравана мастаком у глебу. Дрэва мае шмат галін. Такім, як гэта дрэва, заўважыў Фідэль Кастра, павінна быць і мастацтва — незвычайным, розным, шматгаліновым. Пра Хрушчова ж, канешне, ні слова. [illegible] Фідэль Кастра паказаў сябе [illegible]акратам у асэнсаванні мастацтва.

Успамінаючы кубінскі выпадак, нешта лацінаамерыканскае, нешта зусім заакіянскае разгледзеў я і ў карцінах Ілоны Барадулінай. Пера[illegible]еценыя разам, прыдуманы [illegible] рысачкі і твары, знітаваныя [illegible] разумелую ёй цэласнасць, прымусілі свядомасць больш уважліва прыгледзецца да сусветаў, якія пракглядаліся за шматаблічцам карцін. Чытаючы вобразы, намаляваныя, рашуча выведзеныя мастачкай на паперы з выкарыстаннем, здавалася б, нескладанай тэхнікі, неўспадзеў прыгадаў яшчэ адзін багаты шматгранны, але ўжо паэтычны сусвет:

каб сказаць што слова
паверхня
што яно завяршае
акругла
аб'ём
думкі
і таму
мае аб'ём
вагу
і смак
непаўторны
які ацэньваецца
языком
калі вымаўляецца
слова
але без аб'ёму
думкі
язык толькі адчувае
пустэчу між ім
і паднябеннем
а слова прамоўленае
толькі
паверхня недалёкасці
без аб'ёму
вагі

Гэта -- з кнігі вершаў Карласа Шэрмана "Сны". З кнігі паэта, які спалучыў у сабе два кантыненты, арганічна ўмясціўшы ў сваім паэтычным свеце Аргенціну, Лацінскую Амерыку і Беларусь. Ілона Барадуліна -- шукальніца з гэтага, беларускага, боку. Сімпатыі маладой мастачкі -- у яе неспатольнай празе да пошуку. Рух і пошук, шматаблічча выразных, рысамі выведзеных фігур -- вось вонкавае, што перад вачыма ў адкрыцці карцін Ілоны Барадулінай. Але ж, пранізваючы колкімі часам лініямі свядомасць, лініі, штрыхі, фігуры прымушаюць угледзецца ў сутнасць здзейсненага-вынайдзенага мастачкай.

Выстава Ілоны Барадулінай высвеціла і праблемы. Карціны, створаныя мастачкай, патрабуюць прасторы. Шмат шырэйшай, чым камерная, хаця і прыемная, утульная зала Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры. І, канешне ж, творчасць Ілоны патрабуе ўважлівага мастацтвазнаўчага прачытання. Будзем спадзявацца, што талент мастачкі прымусіць многіх звярнуць на яе творчасць самую пільную ўвагу. Што ж да рэалістычнага мастацтва і ўласнага кансерватызму, то ў свядомасці маёй застаецца месца і перадзвіжнікам, і беларускім апосталам рэалізму. І болей таго: асобны сусвет -- для адкрыццяў Ілоны Барадулінай.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

ЛЮТА-ВОГНЕННЫ МЕСЯЦ АСВЕЙШЧЫНЫ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

Згадаем асвейскую трагедыю лютага месяца 1943 года -- і ўслухаемся ў наказы журботных суайчыннікаў. Няхай полымнае неба над нявіннымі ахвярамі асвеціць нам шляхі збавення. Успомнім тых, у каго страшыдла вайны адабрала жыццё, пакалечыла памяць. Хаця трагедыйна і тое, што мы ніколі ўжо не падлічым нашыя канкрэтныя страты: колькі пайшло душаў на калектывізацыю, на "ворагаў народа", на мясарубкі "сталінскіх удараў", на тое, што "ў нас палонных няма", на ўсенародны ахоп для ўсенароднага супрацiўлення... Ці ж цаніліся калі-небудзь гэтыя душы? Рапартавалася пра падрыў Беніслаўскага моста на рацэ Дрыса, а не пра генацыдную помслівасць карнікаў, якія выпальвалі ўсё жывое вакол гэтага самага моста. Толькі па няпоўных падліках, у выніку карнай экспедыцыі, распачатай у лютым 1943 года, якая насіла кодавую назву "Зімовае чарадзейства", на Асвейшчыне было ператворана ў попел 158 вёсак, забіта ці спалена жывымі 3 500 чалавек, 2 тысячы вывезена ў канцлагер Саласпілс, туды ж было адпраўлена як трафей больш тысячы дзяцей, у [illegible] былі забіты бацькі... [illegible]целыя -- і сёння прамауляюць пра сваё невымерлае гора. Разгарніце кніжкі "Браніслава", "Освейская трагедия". Там -- пра канкрэтную бяду чалавека, там -- [illegible]ра нявыдуманае, перажы-

Землякі не збіралі
пасведчанні,
не чакалі аплаты за бой.
Многа іх, непавагай
скалечаных,
торбы Памяці --
ношкі заплечныя --
узяло назаўсёды з сабой.
Здабывалі нам
ветразі веснія
непасільнай работай
"за так".
Ці ж пагашаны
сціплаю пенсіяй
непагасны іх подзвіг!
Лайдак
і над Памяццю
будзе куражыцца:
"Што мне Княства...
Мячы і штыкі..."
Так вузлы для
трагедый і вяжуцца:
забываем спачатку вякі,
разам з Бацькаўшчынай --
слова роднае...
І слабее мая сям'я.
І знікае ўва мне
народнае.
І знікаю ў народзе я.
А калі хоць
радочак не ўведаю
са скрыжаляў,
дзе спадчынны след, --
гэтым самым
наклічу трагедыю
на цябе, неабдымны
мой свет.
І калі я ману прапаведую,
абкрадаючы
праўды жытло, --
гэтым самым
наклічу трагедыю
на цябе,
Беларусі святло.
А забудуся -- і не наведаю
бераг продкаў:
прыстанак надзей,
-- гэтым самым
наклічу трагедыю
на сябе, на сваіх
жа дзяцей.
Пэўна ж скажуць,
чаму Асвеяй
так ашчадненька даражу.
Я -- равеснік яе завеі:
слёзкі смерці з
асвейскай веі
перайшлі і ў маю душу.
Я жыву за людзей,
узвеяных
дымам карнікаў
аж да зор;
за бяскроўных дзяцей,
пабеленых шызым
інеем чорных нор,
за атручаных,
перахрышчаных,
перавучаных чужакоў...
... Вырывалі
кускамі выжлы
плоць тваіх, Беларусь,
вякоў.
Вось чаму
кожны з нас -- радовішча:
каб Радзіме у сіле быць.
Памяць -- служба,
і Памяць-здольшчына,
запавет жыцця:
"Не забыць!"

Сяргей ПАНІЗЬНІК.

ЛІДА ЗБІРАЕ ЗЕМЛЯКОЎ

По розных кутках свету параскідаў лёс многіх ураджэнцаў былога Лідскага павета. А як ім хочацца пабываць на роднай зямлі, пакланіцца ёй, сустрэцца са сваякамі і знаёмымі. З улікам гэтых імкненняў і мараў Таварыства польскай культуры Лідчыны правяло ў Лідзе некалькі з'ездаў суродзічаў. Праўда, на такія святы-сустрэчы прыязджалі звычайна замежныя палякі.

Сёлета грамадскасць вырашыла пашырыць прадстаўнічасць такіх мерапрыемстваў. Разам з мясцовымі палякамі да акцыі далучыліся Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны і лідская рэгіянальная мемарыяльна-культурная супольнасць яўрэяў. Яны запрашаюць на сусветны з'езд лідчан суайчыннікаў розных нацыянальнасцей. Звязаныя з гэтай падзеяй урачыстасці адбудуцца ў Лідзе з 16 па 22 мая 1996 года.

Да святочнага спаткання, шаноўныя суродзічы!

Алесь ЖАЛКОЎСКІ,
намеснік старшыні Лідскай рады
Таварыства беларускай школы.

ВАС ШУКАЮЦЬ І ЧАКАЮЦЬ СВАЯКІ

ХУТКО Іван Мікалаевіч разам з сынам **Пятром** шукае дваюрадных брата і сястру **ХУДКО Дзіну Васільеўну** 1929 года нараджэння і **ХУДКО Сямёна Васільевіча** 1931 года нараджэння. Іх бацька **ХУДКО Васіль Сямёнавіч** 1902 года нараджэння выехаў у Амерыку. Яго дзеці нарадзіліся там. Жылі яны ў Нью-Йорку ці паблізу. З 1935 года прыкладна па 1946 год **Худко Д.В.** і **Худко С.В.** жылі ў Бярозе Брэсцкай вобласці, хадзілі ў школу. Потым яны паехалі назад у ЗША. Некаторы час пісалі, але потым сувязь спынілася, у нас адраса не захавалася.

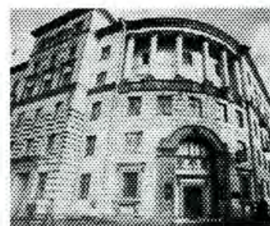
Усіх, хто што-небудзь ведае пра нашых сваякоў, просім паведаміць па адрасу:

Брэсцкая вобласць,
Бярозаўскі раён,
горад Белаазёрск,
вуліца Энергетыкаў, 5, кв. 16.
ХУТКО Пятру Іванавічу.

Рэдактар Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:

Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства "Радзіма").

НАШ АДРАС:

220005, МІНСК, ПРАСПЕКТ Ф. СКАРЫНЫ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках "Голасу Радзімы", не заўсёды супадаюць.

Газета набрана і звярстана ў камп'ютэрным цэнтры рэдакцыі газеты "Вечерний Минск". Аддрукавана ў друкарні "Беларускі Дом друку". (220041, г. Мінск, пр. Скарыны,77). Тыраж 3 000 экз. Індэкс 63854. Зак. 274. Падпісана да друку 11. 3.1996 г.